

Georg Wilhelm Friedrich Hegel
Mantık Bilimi

Georg Wilhelm Friedrich Hegel

Mantık Bilimi

Çeviren:
Aziz Yardımlı

İDEA • İSTANBUL

İDEA YAYINEVİ
Bilim ve Felsefe Metinleri

İdea Yayınevi
Şarap İskelesi Sk. 4/101 Karaköy — İstanbul
www.ideayayinevi.com

Bu çeviri için © AZİZ YARDIMLI 2008
Birinci baskı 2008

*Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü
İdea Yayınevinin ön izni olmaksızın
yeniden üretilemez.*

G. W. F. Hegel
Mantık Bilimi

Wissenschaft der Logik

Baskı: Bayrak Matbaası
Davutpaşa Cad. No 14, Kat 2 MB İş Merkezi
Topkapı — İstanbul
Printed in Türkiye

ISBN 978 975 397 053 2

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

NESNEL MANTIK [BİRİNCİ KİTAP]

Birinci Yayına Önsöz 15

İkinci Yayına Önöz 19

GİRİŞ

Mantığın Genel Kavramı 29

Mantığın Genel Bölümlenişi 42

BİRİNCİ KİTAP

VARLIK ÖĞRETİSİ

Bilimin Başlangıcı Ne İle Yapılmalı? 49

Varlığın Genel Bölümlenişi 58

Birinci Kesim: Belirlilik (Nitelik) 60

Bölüm Bir. Varlık 60

A. VARLIK 60

B. YOKLUK 60

C. OLUŞ 61

a. Varlığın ve Yokluğun Birliği 61

Not 1 [Varlık ve Yokluğun Sıradan Düşünmedeki Karşılığı]

61

Not 2 ['Varlık ve Yokluğun Birliği, Özdeşliği' Anlatımının
Kusuru 66

Not 3 [Bu Soyutlamaların Yalıtılması] 68

Not 4 [Başlangıcın Kavranamazlığı] 76

b. Oluşun Kıpıları 79

c. Oluşun Ortadan Kılması 79

Not [Ortadan Kaldırma' Sözcüğünün İki Anlamı] 80

Bölüm İki. Belirli-Varlık 81

A. GENEL OLARAK BELİRLİ VARLIK 81

a. Genel Olarak Belirli-Varlık 81

b. Nitelik 82

Not [Nitelik ve Olumsuzlama] 83

- c. Birşey* 86
- B. SONLULUK** 87
- a. Birşey ve bir Başkası* 88
- b. Belirlenim, Yapı ve Sınır* 92
- c. Sonluluk* 97
- a. Sonluluğun Dolaysızlığı* 97
- b. Sınırlama ve Gerek* 98
- Not [Gerek] 100
- g. Sonlunun Sonsuza Geçişi* 102
- C. SONSUZLUK** 103
- a. Genel Olarak Sonsuz* 104
- b. Sonlunun ve Sonsuzun Alması Belirlenimleri* 104
- c. Olumlu Sonsuzluk* 108
- Geçiş 114
- Not 1 [Sonsuz İlerleme] 114
- Not 2 [İdealizm] 117
- Bölüm Üç. Kendi-İçin-Varlık* 118
- A. GENEL OLARAK KENDİ-İÇİN-VARLIK** 119
- a. Belirli-Varlık ve Kendi-İçin-Varlık* 119
- b. Bir-İçin-Varlık* 119
- Not [Almanca 'Was für ein Ding' ('Ne tür bir Şey') Anlatımı] 121
- c. Bir* 124
- B. BİR VE ÇOK** 124
- a. Kendi İçinde Bir* 125
- b. Bir ve Boşluk* 125
- Not [Atomizm] 126
- c. Birçok Bir. İtme* 126
- Not [Leibniz'in Monadı] 128
- C. İTME VE ÇEKME** 129
- a. Birin Dışlanması* 129
- Not [Birin ve Çoğun Birliği] 130
- b. Çekmenin bir Biri* 131
- c. İtmenin ve Çekmenin Bağrıntısı* 132
- Not [Kant'ın Özdeği Çekme ve İtme Kuvvetlerinden Yapılaşması] 136
- İkinci Kesim: Büyüklük (Nicelik)* 141
- Not 142
- Bölüm Bir. Nicelik* 142
- A. ARI NİCELİK** 142
- Not 1. Arı Nicelik Tasarımı 143
- Not 2. Kant'ın Uzay, Zaman ve Özdeğin Bölünemezliği ve Bölünebilirliği Antinomisi 145
- B. SÜREKLİ VE KESİKLİ BÜYÜKLÜKLER** 152
- Not. Sürekli ve Kesikli Büyüklüklerin Olağan Ayrımı 153

- C. NİCELİĞİN SINIRLANMASI 154
Bölüm İki. Nice 154
 A. SAYI 155
 Not 1. Aritmetikte Hesaplama Türleri; Kant'ın Sentetik A Priori
 Sezgi Önermeleri] 156
 Not 2. Sayısal Ayrımların Felsefi Kavramları Anlatmada Kullanımı 162
 B. UZAMLI VE YEĞİN BÜYÜKLÜKLER 166
 a. *Ayrımları* 166
 b. *Uzamlı ve Yeğîn Büyüklüklerin Özdeşliği* 168
 Not 1 Bu Birliğin Örnekleri 169
 Not 2 Kant'ın Derece Belirlenimini Ruha Uygulaması 171
 c. *Nicenin Başkalasımı* 171
 C. NİCEL SONSUZLUK 172
 a. *Nicel Sonsuzluk Kavramı* 172
 b. *Nicel Sonsuz İlerleme* 173
 Not 1 Sonsuza İlerlemenin Büyük Ünü 175
 Not 2 Kant'ın Dünyanın Uzayda ve Zamanda Sınırlanışı ve Sınırlanmayışı Üzerine Antinomisi 179
 c. *Nicenin Sonsuzluğu* 182
 Not 1. Matematiksel Sonsuzun Kavram-Belirliliği 184
 Not 2. Ayrışım Kalkülüsün Amacının Uygulamasından Türetilmesi 209
 Not 3. Nitel Büyüklük Belirliliği İle Bağıntılı Daha Öte Biçimler 231
Bölüm Üç. Nicel Oran 239
 A. DOĞRU ORAN 240
 B. TERS ORAN 242
 C. KUVVETLERİN ORANI 245
 Not 247

Üçüncü Kesim Ölçü 249
Bölüm Bir. Özgül Nicelik 253
 A. ÖZGÜL NİCE 253
 B. ÖZGÜLEŞTİREN ÖLÇÜ 256
 a. *Kural* 256
 b. *Özgüleştiren Ölçü* 256
 Not 257
 c. *İki Yanın Nitelikler Olarak İlişkisi* 259
 Not 260
 C. ÖLÇÜDE KENDİ-İÇİN-VARLIK 261
Bölüm İki. Olgusal Ölçü 264
 A. KENDİNE-BAĞIMLI ÖLÇÜLERİN İLİŞKİSİ 265
 a. *İki Ölçünün Bileşimi* 265

b. Ölçü-İlişkilerinin Dizisi Olarak Ölçü 267

c. Seçici Eğitimi 269

Not. Kimyasal Eğitimi Üzerine Berthollet; ve Berzelius'un Onun Üzerine Kuramı 270

B. ÖLÇÜ İLİŞKİLERİNİN DÜĞÜMLÜ ÇİZGİSİ 278

Not. Nodal Çizgi Örnekleri; 'Doğa Sıçrama Yapmaz' Düzgüsü 280

C. ÖLÇÜSÜZ 282

Bölüm Üç. Özün Oluşu 284

A. SALTİK AYRIMSIZLIK 284

B. FAKTÖRLERİNİN TERS ORANI OLARAK AYRIMSIZLIK 284

Not. Özekçek ve Özekkaç Kuvvetler 287

C. ÖZE GEÇİŞ 290

[İKİNCİ KİTAP]

ÖZ ÖĞRETİSİ 293

Birinci Kesim. Kendi İçine Yansıma Olarak Öz 298

Bölüm Bir. Görünüş 298

A. ÖZSEL-OLAN VE ÖZSEL-OLMAYAN 298

B. GÖRÜNÜŞ 299

C. YANSIMA 302

1. Koyan Yansıma 303

2. Dış Yansıma 305

Not 306

3. Belirleyen Yansıma 307

Bölüm İki. Özellikler ya da Yansıma-Belirlenimleri 310

Not. Önermeler Biçiminde Yansıma-Belirlenimleri 310

A. ÖZDEŞLİK 312

Not 1. Soyut Özdeşlik 312

Not 2. Birinci Kökensele Düşünce Yasası; Özdeşlik Önermesi

313

B. AYRIM 316

1. Saltık Ayrım 316

2. Türülülük 317

Not. Türülülük Önermesi 320

3. Karşıtlık 322

Not. Matematiğin Karşıt Belirlenimleri 325

C. ÇELİŞKİ 328

Not 1. Olumlunun ve Olumsuzun Birliği 331

Not 2. Dışlanmış Orta Yasası 333

Not 3. Çelişki Önermesi 334

Bölüm Üç. Zemin 338

Not. Zemin Yasası 339

A. SALTİK ZEMİN 340

- a. Biçim ve Öz* 340
 - b. Biçim ve Özdek* 343
 - c. Biçim ve İçerik* 347
 - B. BELİRLİ ZEMİN** 348
 - a. Biçimsel Zemin* 348
 - Not. Genelemeli Zeminlerden Biçimsel Açıklama Yöntemi 349
 - b. Olgusal Zemin* 352
 - Not. Zeminliden Ayrı Bir Zeminden Biçimsel Açıklama Yolu 353
 - c. Tam Zemin* 356
 - C. KOŞUL** 358
 - a. Görelî Koşulsuz* 358
 - b. Saltık Koşulsuz* 360
 - c. Olgunun Varoluşa Çıkışı* 362
- İkinci Kesim. Görüngü* 366
- Bölüm Bir. Varoluş* 367
- A. ŞEY VE ÖZELLİKLERİ** 369
 - a. Kendinde-Şey ve Varoluş* 369
 - b. Özellik* 372
 - Not. Aşkınsal İdealizmin Kendinde-Şeyi 373
 - c. Şeylerin Etkileşimi* 374
 - B. ŞEYLERİN ÖZDEKLERDEN OLUŞMASI** 375
 - C. ŞEYİN ÇÖZÜLÜŞÜ** 377
 - Not. Özdeğin Gözenekliliği 378
- Bölüm İki. Görüngü* 381
- A. GÖRÜNGÜNÜN YASASI** 382
 - B. GÖRÜNGÜ DÜNYASI VE KENDİNDE VAR OLAN DÜNYA** 386
 - C. GÖRÜNGÜNÜN ÇÖZÜLÜŞÜ** 389
- Bölüm Üç. Özel İlişki* 391
- A. BÜTÜN VE PARÇANIN İLİŞKİSİ** 392
 - Not. Sonsuz Bölünebilirlik 395
 - B. KUVVET VE BELİRİŞİNİN İLİŞKİSİ** 396
 - a. Kuvvetin Koşullanmışlığı* 397
 - b. Kuvvetin Uyarılması* 398
 - c. Kuvvetin Sonsuzluğu* 400
 - C. DIŞIN VE İÇİN İLİŞKİSİ** 400
 - Not. İç ve Dışın Dolaysız Birliği 402
- Üçüncü Kesim. Edimsellik* 405
- Bölüm Bir. Saltık* 405
- A. SALTIĞIN AÇIMLAMASI** 406
 - B. SALTİK YÜKLEM** 408
 - C. SALTIĞIN KIPLERİ** 409

- Not. Spinoza'nın ve Leibniz'in Felsefeleri 410
- Bölüm İki.* Edimsellik 413
- A. OLUMSALLIK YA DA BİÇİMSEL EDİMSELLİK, OLANAK VE ZORUNLUK 415
- B. GÖRELİ ZORUNLUK YA DA OLGUSAL EDİMSELLİK, OLANAK VE ZORUNLUK 418
- C. SALTİK ZORUNLUK 421
- Bölüm Üç.* Saltık İlişki 424
- A. TÖZSELLİK İLİŞKİSİ 425
- B. NEDENSELLİK İLİŞKİSİ 427
- a. *Biçimsel Nedensellik* 427
- b. *Belirli Nedensellik İlişkisi* 429
- c. *Etki ve Tepki* 434
- C. ETKİLEŞİM 436

İKİNCİ BÖLÜM
 ÖZNEL MANTIK
 YA DA
 KAVRAM ÖĞRETİSİ

- Önsöz 441
- Genel Olarak Kavram 443
- Bölümleme 457
- Birinci Kesim.* Öznellik 457
- Bölüm Bir.* Kavram 458
- A. EVRENSEL KAVRAM 458
- B. TIKEL KAVRAM 465
- Not 470
- C. TEKİL 475
- Bölüm İki.* Yargı 478
- A. BELİRLİ-VARLIK YARGISI 483
- a. *Olumlu Yargı* 484
- b. *Olumsuz Yargı* 487
- c. *Sonsuz Yargı* 491
- B. YANSIMA YARGISI 492
- a. *Tekil Yargı* 494
- b. *Tikel Yargı* 494
- c. *Evrensel Yargı* 495
- C. ZORUNLUK YARGISI 498
- a. *Kategorik Yargı* 498
- b. *Hipotetik Yargı* 499
- c. *Ayrıık Yargı* 500
- D. KAVRAMIN YARGISI 503
- a. *Önesürümlü Yargı* 504

- b. Belkili Yargı* 505
c. Apodiktik Yargı 506
Bölüm Üç. Tasım 508
 A. BELİRLİ-VARLIK TASIMI 509
a. Tasımın Birinci Betisi 510
b. İkinci Beti: Ti-Te-E 515
c. Üçüncü Beti: Te-E-Ti 518
d. Dördüncü Beti: E-E-E, ya da Matematiksel Tasım 519
 Not. Sıradan Tasım Görüşü 520
 B. YANSIMA TASIMI 524
a. Tümlük Tasımı 525
b. Tümevarım Tasımı 527
c. Andırım Tasımı 529
 C. ZORUNLUK TASIMI 531
a. Kategorik Tasım 532
b. Hipotetik Tasım 533
c. Ayrık Tasım 535
- İkinci Kesim. Nesnellik* 538
Bölüm Bir. Mekanik 542
 A. MEKANİK NESNE 543
 B. DÜZENEKSEL SÜREÇ 545
a. Biçimsel Düzeneksel Süreç 546
b. Olgusal Düzeneksel Süreç 548
c. Düzeneksel Sürecin Ürünü 550
 C. SALTIK DÜZENEK 551
a. Özek 551
b. Yasa 553
c. Düzenegim Geçişi 553
Bölüm İki. Kimyasallık 554
 A. KİMYASAL NESNE 554
 B. KİMYASAL SÜREÇ 555
 C. KİMYASALLIĞIN GEÇİŞİ 557
Bölüm Üç. Erekbilim 559
 A. ÖZNEL EREK 564
 B. ARAÇ 566
 C. YERİNE GETİRİLMİŞ EREK 568
- Üçüncü Kesim. İdea* 575
Bölüm Bir. Yaşam 579
 A. DİRİMLİ BİREY 582
 B. YAŞAM-SÜRECİ 586
 C. CİNS 588
Bölüm İki. Bilgi İdeası 590

A. GERÇEĞİN İDEASI 597

a. Analitik Bilgi 599*b. Sentetik Bilgi* 605

1. Tanım 606

2. Bölümleme 610

3. Teorem 614

B. İYİNİN İDEASI 623

Bölüm Üç. Saltuk İdea 627

ARKASÖZ. AZİZ YARDIMLI 645

TÜRKÇE-ALMANCA SÖZLÜK 649

ALMANCA-TÜRKÇE SÖZLÜK 655

DİZİN 661

BİRİNCİ BÖLÜM
NESNEL MANTIK

Birinci Yayına Önsöz

Felsefi düşünme yolunun yaklaşık yirmi beş yıldır aramızda geçirdiği tam dönüşüm, tinin öz-bilincinin bu zaman döneminde erişmiş olduğu daha yüksek duruş noktası bugüne dek *Mantığın* şekli üzerinde ancak çok az etkide bulunmuştur.

Bu dönemden önce Metafizik adı verilen şey deyim yerindeyse köklerinden koparılmış ve bilimlerin arasından silinip gitmiştir. Bir zamanların varlıkbiliminin, ussal ruhbiliminin, evrenbiliminin ya da giderek doğal tanrıbiliminin şimdi nerede seslerinin çıktığı duyulabilir, ya da şimdi kim onlardan söz etmeyi göze alabilir? Örneğin ruhun özdeksel olmayan doğası üzerine, düzeneksel ve sonsal nedenler üzerine araştırmalar bugün nerede bir ilgi yaratacaklardır? Tanrının varoluşu üzerine önceki tanıtlardan bile yalnızca tarihsel olarak ya da ahlaksal ve duygusal yükselme amacıyla söz edilir olmuştur. İşin gerçeği bundan böyle önceki Metafiziğin bir yandan içeriği üzerine, öte yandan biçimi üzerine, ya da her ikisi üzerine de ilginin yitmiş olduğudur. Eğer bir ulus için örneğin anayasa kuramının, eğilimlerinin, törel alışkanlık ve erdemlerinin anlamsızlaşması dikkate değer bir olgu ise, Metafiziğini yitirmesi, onun arı özü ile ilgilenen tinin bundan böyle ulusun yaşamında edimsel bir varoluş taşınamaması da en azından eşit ölçüde dikkate değerdir.

Kant felsefesinin dışrak öğretisi — *anlağın deneyimin ötesine geçmemesi gerektiği*, yoksa bilgi yetisinin kendi başına *kuruntulardan* başka birşey doğuramayan *kuramsal usa* dönüşeceği kanısı — kurgul düşüncenin yadsınmasını bilimselliğin kendisi adına aklayan bir girişimdi. Bu popüler öğretisi modern eğitibilimden gelen şu çılgınlıkla desteklendi: Zamanın zorunluğu bakışların dolaysız gereksinime çevrilmesini ister, ve bilgi için deneyim nasıl birincil ise, kamusal ve kişisel yaşamda beceri için de genel olarak uygulama ve pratik kültür özsel yanlardır, yalnızca onlar gereklidir, ve kuramsal bilgi ise giderek zararlıdır. — Böylece bilim ve sıradan anlık Metafiziğin çöküşünü sağlamak için birbirlerinin eline oynarken, *kültürlü ama Metafiziksiz* bir ulus gibi tuhaf bir görünüş ortaya çıktı — tıpkı başka bakımlardan türülülük içinde bezenmesine karşın kutsalların kutsalından yoksun bir tapınak gibi. — Eski zamanlarda kurgul gizemlerin ve ona bağımlı Metafiziğin koruyucusu olmuş olan Tanrıbilim duygular karşısında, pratik ve popüler olan karşısında ve

bilgince bir tarihçilik karşısında bu bilimden vaz geçmişti. Bu değişikliğe uygun olarak, halkları tarafından kurban edilen ve ilksiz-sonsuz üzerine düşünme ve yalnızca onun hizmetindeki bir yaşamı — herhangi bir yarar uğruna değil ama kutluluk uğruna — sürdürme gibi bir amaçla dünyadan çekilen o *yalnuz ruhlar* yeryüzünden yitmiştir; bir yitiş ki, bir başka bağlamda özsel olarak daha önce sözü edilen olayla bir olarak görülebilir. — Öyle ki, bu karanlığın dağılmasından ve kendi içine dönmüş tinin kendi üzerindeki renksiz uğraşından sonra, varoluş çiçeklerin parlak dünyasına dönüşmüş gibi göründü — ki, bilindiği gibi hiçbir *siyah* çiçek yoktur.

Mantık için işler Metafizik durumunda olduğu gibi bütünyle kötü gitmedi. Mantığın yararlığının ve böylece amacının insanın onunla *düşünmeyi öğrenmesi* olarak görülmesi — bir bakıma sanki insan ancak anatomi ve fizyoloji incelemesinden sonra sindirim yapmayı ve yürümeyi öğrenirmiş gibi —, bu önyargı çoktandır yitmiştir, ve pratik olma tını hiç kuşkusuz Mantık için kardeşi için olduğundan daha iyi bir yazgı düşünmüyordu. Buna karşın, ve belki de belli bir biçimsel yarar uğruna, ona bilimler arasında bir yer ayrıldı ve giderek kamu eğitiminin konularından biri olmayı bile sürdürdü. Bu daha iyi talih gene de yalnızca dışsal yazgıyı ilgilendirir, çünkü uzun süreli bir geleneğin kalıtı olan şekli ve içeriği aynı kalmıştır, gerçi bu elden ele aktarmalar sürecinde içerik sürekli olarak sulandırılmış ve kırılmış olsa da; edimsel yaşamda olduğundan daha az olmamak üzere bilimlerde de doğmuş olan yeni tinin henüz Mantıkta hiçbir izi yoktur. Ama tinin tözsel biçimi kendini bir kez yeniden şekillendirdikten sonra, önceki kültürün biçimlerini saklama isteği bütünyle boşa çıkar; bunlar daha şimdiden köklerinde yaratılan tomurcuklar tarafından yerlerinden itilen solmuş yapraklar gibidirler.

Bilimselin alanında bile evrensel değişimin bu *gözardı edilmesi* yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamaktadır. Ayrımsanmasa da, yeni düşünceler giderek onlara karşı olanlar tarafından bile öğrenilip özümsemektedir, ve o düşüncelerin kaynaklarına ve ilkelerine yukarıdan bakmayı ve onlara karşı çıkmayı sürdürseler de, sonuçlarını kabul etmiş ve etkilerine karşı direnmeyi başaramamışlardır; sürekli olarak anlamsızlaşan olumsuz tutumlarına olumlu bir anlam ve bir içerik verebilmenin biricik yolu yeni düşünme biçimleri ile geçinmektir.

Öte yandan yeni bir yaratıcılık sürecini başlatan mayalanma zamanı tamamlanmış görünmektedir. İlk görüngüsünde böyle bir yaratı genellikle önceki ilkenin yaygın dizgeselleştirilmesine karşı fanatik bir düşmanlık gösterir; bir yandan kendini tikelin uzamında yitirme korkusu içindeyken, öte yandan bilimsel gelişimin gerektirdiği emekten kaçınır ve böyle birşeye gereksinim içinde ilkin boş bir biçimselciliğe sarılır. Gerecin işlenmesi ve geliştirilmesi için istem şimdi daha da iverleşir. Bir çağın kültüründe tıpkı bir bireyin kültüründe olduğu gibi öyle bir dönem vardır ki, öncelikle ilkenin açınmaması yeğinliği içinde kazanıl-

ması ve ileri sürülmesi ile ilgilenir. Ama daha yüksek istem onun bilim olması ile ilgilidir.

Şimdi Bilimin nesnesi için ve biçimi için bugüne dek başka bakımlardan ne yapılmış olursa olsun, asıl Metafiziği ya da Arı Kurgul Felsefeyi oluşturan Mantık Bilimi şimdiye dek çok fazla gözardı edilmiştir. Bu bilim ve onun bakış açısı ile daha tam olarak ne anladığımı *Girişte* geçici olarak verdim. Bu bilime bir kez daha başından başlamanın zorunluğu, konunun kendisinin doğası ve onu yeniden kurma üsteni için yararlı olabilecek ön çalışmaların eksikliği haktanır yargıçlar tarafından dikkate alınabilir — üstelik yıllarca süren bir çalışmanın bu girişime daha büyük bir eksiksizlik vermeyi başaramamış olmasına karşın. — Özsel bakış açısı şimdi gerekli olan şeyin genel olarak bilimsel irdelemenin yeni bir kavramı olduğudur. Felsefe, eğer bilim olacaksa, başka bir yerde belirttiğim gibi,¹ yöntemini matematik gibi altgüdümlü bir bilimden ödünç alamaz, tıpkı iç sezginin kesin inancaları ile doyum bulamayacak ya da dışsal derin-düşüncenin zeminlerine dayalı uslamalardan yararlanamayacak olması gibi. Tersine, kendini bilimsel bilgide *devindiren* yalnızca *içeriğin doğası* olabilir, çünkü aynı zamanda içeriğin bu *kendi yansımasıdır* ki, *belirlenimini* ilkin kendisi koyar ve *üretir*.

Anlak belirler ve belirlenimlere sarılır; *Us* olumsuz ve *eytişimseldir*, çünkü Anlağın belirlenimlerini hiçliğe çözer; *olumludur*, çünkü *evrenseli* üretir ve onda tikeli kavrar. Tıpkı Anlağın genel olarak Ustan ayrı birşey olarak alınması gibi, genellikle eytişimsel Us da olumlu Ustan ayrı birşey olarak alınır. Ama gerçekliği içinde Us *Tindir* ki, her ikisinden de, anlayan Ustan olduğu gibi uslamlayan Anlaktan da yüksektir. O olumsuz olandır, eytişimsel Usun olduğu gibi Anlağın da niteliğini oluşturandır; yalını olumsuzlar, böylece Anlağın belirli ayırımı koyar; onu da benzer olarak çözer, böylece eytişimseldir. Ama bu sonucun yokluğunda kalmaz, tersine onda o denli de olumludur ve böylece ilkin yalın olmuş olanı yeniden kurmuş, ama kendi içinde somut olan bir evrensel olarak kurmuştur; bunun altına verili bir tikel alınmaz, ama o belirleme ediminde ve onun çözülmesinde tikel de daha şimdiden kendini belirlemiştir. Yalnlığında kendine belirliliğini ve bunda kendi ile eşitliğini veren ve böylelikle Kavramın içkin gelişimi olan bu tinsel devim bilmenin Saltık Yöntemi ve aynı zamanda içeriğin kendisinin içkin ruhudur. — İleri sürüyorum ki, felsefe ancak bu kendi kendini yapılaştıran yolda nesnel, tanıtlanmış bilim olmaya yeteneklidir. — *Tinin Görüngübilimi*’nde *Bilinci* bu yolda açıklamaya çalıştım. Bilinç somut olarak Tindir, ve dahası dışsallığa yakalanmış bilmedir; ama bu nesnenin daha ileri devimi, tıpkı tüm doğal ve tinsel yaşamın gelişimi gibi, Mantığın içeriğini oluşturan *an özselliklerin* doğası üzerine dayanır. Bilinç, kendini kendi yolunda dolaysızlığından ve dışsal somutlaşmasından kurtaran görüngüsel Tin olarak, arı bilme olur ki, o *an özselliklerin* kendilerini kendilerinde ve kendileri için oldukları gibi kendine nesne

alır. Onlar arı düşünceler, kendi özünü düşünen Tindirler. Öz-devimleri tinsel yaşamlarıdır ve onlar yoluyladır ki bilim kendini yapılaştırır ve kendisi yalnızca onların açıklamasıdır.

Bununla *Tinin Görüngübilimi* adını verdiğim bilimin Mantık ile ilişkisi de belirtilmiş olur. Dışsal ilişkiye gelince, “Görüngübilim”i kapsayan *Bilim Dizgesi*'nin¹ ilk bölümünü bir ikinci bölümün izlemesi kararlaştırılmıştı ve bu Mantığı ve felsefenin iki olgusal bilimini, “Doğa Felsefesi”ni ve “Tin Felsefesi”ni kapsayacak ve Bilim Dizgesi tamamlanmış olacaktı. Ama Mantığın kendisinin gerektirdiği zorunlu genişleme beni bu bölümü ayrı olarak yayımlamaya götürdü; bu böylece genişletilmiş bir düzlemde “Tinin Görüngübilimi”ni izleyen ilk çalışmayı oluşturur. Daha sonra yukarıda sözü edilen iki olgusal Felsefe Bilimi tarafından izlenecektir. — Ama Mantığın bu birinci cildi Birinci Kitap olarak *Varlık Öğretisini* kapsar; şimdiden baskıya verilen² ikinci kitap birinci cildin ikinci altbölümü olarak *Öz Öğretisini* kapsar; ve ikinci cilt ise *Öznel Mantığı* ya da *Kavram Öğretisini* kapsayacaktır.

Nürnberg, 22 Mart 1812

İkinci Yayına Önsöz

Birinci cildi yayımlanmış olan *Mantık Bilimi*'nin bu yeniden gözden geçirilişinde hiç kuşkusuz kendi başına konunun ve onu açıklamanın güçlüğü'nün olduğu gibi ilk yayımdaki işlenişinin kendisinde taşıdığı eksikliğin de bütünüyle bilincindeyim; sonraki yıllarda bu eksikliği gidermek için bu bilim üzerine ne denli çabalamış olsam da, henüz okurun hoşgörüsüne sığınmak için yeterince nedenim olduğuna inanıyorum. Ama böyle bir istemin gerekçesi ilk olarak hiç kuşkusuz içerik için önceki Metafizikte ve Mantıkta başlıca salt dışsal gerecin bulunması üzerine dayandırılabilir. Özellikle sonuncusu günümüze dek olmak üzere, ikisinin de evrensel olarak ve yineleyerek işlenmiş olmalarına karşın, böyle bir çalışma kurgulayan ile çok az ilgilenmiştir; gerçekte bütününde aynı gereç yinelenmiş, kimi zaman önemsiz ve yüzeysel olma noktasına dek inceltilmiş, ve kimi zaman eski yükün çoğu yeniden ortaya getirilerek Mantığın yanısıra sürüklenmiş, ama sık sık bütünüyle ve yalnızca düzensel olan böyle bir çaba yoluyla felsefi içerik hiçbirşey kazanamamıştır. Düşüncenin ülkesini felsefi olarak, e.d. kendi için etkinliği içinde, ya da, yine aynı şey, zorunlu gelişimi içinde sunmanın bu nedenle yeni bir girişim olması ve ona baştan başlanması gerekiyordu; ama o kazanılmış gereç, tanıdık düşünce biçimleri çok önemli bir kaynak olarak, giderek zorunlu bir koşul olarak ve minnettarlıkla kabul edilecek bir öngerek olarak görülmelidir, üstelik sundukları yalnızca şurada ya da burada zayıf bir ipucu ya da bir iskeletin dirimsiz kemiklerinin üst üste atılmış düzensiz bir yığını olsa bile.

Düşünce biçimleri ilkin insan *dilinde* sergilenir ve saklanır; günümüzde zaman zaman insanın kendini hayvanlardan ayırdetmesini sağlayan şeyin düşünce olduğunu anımsamak gereksiz olmayacaktır. İnsan için içsel birşeye, genel olarak tasarıma dönüşen, onun kendisinin kıldığı tüm şeylerin içerisine dil yayılmıştır, ve insanın dile dönüştürdüğü ve onda anlattığı herşey örtülü olarak, karışık olarak ya da işlenmiş olarak bir Kategori kapsar; mantıksal olan insana böylesine doğaldır, ya da daha doğrusu, onun kendine özgü *doğasının* kendisidir. Ama eğer genel olarak doğa fiziksel olmakla tinsel olanın karşısına koyulacak olursa, o zaman denmelidir ki mantıksal olan hiç kuşkusuz doğaüstü olandır ki, insanın doğa ile her ilişkisinin, duygusunun, sezgisinin, isteğinin, gereksiniminin, itkisinin içine yayılır ve onu salt biçimsel bile olsa genel olarak insansal birşeye, tasarımlara ve ereklere dönüştürür. Bir dil eğer mantıksal anlatımlarında varsılsa, e.d. düşünce-belirlenimleri için onlara özgü ve ayrı ayrı anlatımlar taşıyorsa, ilgeçlerden, tanımlıklardan

birçoğu düşünceye dayalı böyle ilişkiler ile bağlanmışsa, bu bir dilin üstünlüğüdür; Çin dilinin gelişiminde bu evreye ulaşmamış ya da ancak yetersiz bir düzeyde ulaşmış olması gerekir; ama bu parçacıkların yalnızca eklerden, takılardan vb. biraz daha bağımsız olarak bütünüyle ikincil bir işlevleri vardır. Bir dilde düşünce-belirlenimlerinin adlarda ve eylemlerde kendilerini göstermeleri ve böylece nesnellik biçimi ile damgalanmaları çok daha önemlidir; Alman dilinin bu noktada başka modern diller karşısında birçok üstünlüğü vardır; giderek sözcüklerinden kimileri yalnızca değişik değil ama karşıt anlamlar taşıma gibi bir özgünlük bile gösterirler, öyle ki onda dilin kurgul tinini tanımamak olanaksızdır; böyle sözcüklerle karşılaşmak ve sözlükte karşıt anlamlar taşıyan bir sözcükte karşıtların birliğinin safça sergilendiğini bulmak düşünce için sevindirici olabilir, gerçi kurgul düşüncenin bu sonucu anlağa saçma gelse de. Felsefe buna göre hiçbir özel terminolojiye gereksinmez; hiç kuşkusuz yabancı dillerden kimi sözcüklerin ödünç alınması gerekse de, bunlar kullanım yoluyla daha şimdiden felsefenin ülkesinde yurttaşlık haklarını kazanmışlardır, ve belirleyici olanın olgunun kendisi olduğu yerde duygusal bir arılaştırmaçılık en yersiz şey olacaktır. — Genel olarak kültürün ve özel olarak bilimlerin ilerlemesi, giderek genellikle en alışıldık kategorilerde (örneğin bütün ve parçalar, bir şey ve özellikleri ve benzerleri) devindikleri için görgül ve duygusal bilimlerin ilerlemesi bile adım adım daha da yüksek düşünce ilişkilerini gün ışığına çıkarır ya da en azından onları daha büyük evrenselliğe ve böylelikle dikkatin daha yakınına yükseltir. Örneğin fizikte *kuvvet* düşünce-belirlenimi başat olmuş olsa da, daha yakın zamanlarda en önemli rolü oynayan kategori her şeye, giderek ışığa bile çok fazla rasgele sokulan *kutupsallık* kategorisidir — bir ayrım belirlenimi ki, onda ayrı yanlar *aynılmamacasına* bağlıdır. Bu yolda bir belirliliğe, örneğin kuvvete bağımsızlık kazandıran soyutlama ya da özdeşlik biçiminin ilerisine geçilmesinin ve *belirlenme* biçiminin, Ayrımın — ki aynı zamanda ayrılamaz bir moment olarak Özdeşlikte kalır — vurgulanmasının ve yaygın bir düşünce yapılmasının sonsuz önemi vardır. Doğa nesnelere sıkı sıkıya tutan olgusalıktan ötürü doğa incelemesi kendisiyle birlikte öyle bir zorlama getirir ki, onda bundan böyle gözardı edilemeyen kategorilerin saptanmaları gerekir, üstelik bu *eşit ölçüde* geçerli sayılmaları gereken başkalarına karşı çok büyük tutarsızlıkla yapılsa bile; ve tinsel alanda kolayca yapılmasına karşın, burada karşıtlığın soyutlanmasına ve evrenselliğe geçilmesine izin verilmez.

Ama mantıksal nesnelere ve anlatımları eğitilmiş düşüncede yaygın olarak tanıdık olsalar da, başka bir yerde söylendiği gibi,¹ *tanıdık* olan bu nedenle *bilinen* değildir; ve tanıdık olanla uğraşmak zorunda olmak giderek dayançsızlık bile yaratabilir, ve her yerde kullandığımız, konuştuğumuz her tümcede ağızımızdan çıkan düşünce-belirlenimlerinden daha tanıdık ne olabilir? Bu Önsözün konusu bilmenin bu tanıdık olanın

ötesine geçişini ilgilendiren, bilimsel düşünmenin bu doğal düşünme ile ilişkisini ilgilendiren evrensel kıpırları belirtmektedir; bu kadarı, daha önceki *Girişin* kapsadıkları ile birlikte, bir bilim durumunda asıl sorun olarak onun kendisinin verilmesinden önce istenen genel bir düşünceyi, mantıksal bilmenin anlamı üzerine ön bir düşünceyi verebilmek için yeterli olacaktır.

İlk olarak düşünce biçimlerinin özbilinçli sezgide, tasarımda ya da istekte ve istençte, ya da daha doğrusu tasarımsal istekte ve istençte (ve tasarım olmaksızın hiçbir insan isteği ya da istenci yoktur) içine batmış oldukları gerçekten kurtarılmaları, bu evrenselliklerin kendileri için vurgulanmaları, ve *Platon*'un, ama daha sonra başlıca *Aristoteles*'in yapmış olduğu gibi, kendileri için irdeleme konusu yapılmaları, sonsuz bir ilerleme olarak görülmelidir; bu onlar üzerine bilginin başlangıcını verir. “İlkin,” diyordu “Aristoteles, hemen hemen zorunlu herşeyin, yaşamın rahatlığı ve insan ilişkileri ile ilgili herşeyin sağlanmasından sonradır ki insanlar felsefi bilgi ile uğraşmaya başladılar.”¹ “Mısır’da,” diye daha önce belirtmişti, “matematik bilimi erken gelişmiş, çünkü orada rahipler sınıfı erken bir dönemde boş zamandan yararlanabilecek bir duruma gelmiştir.”² — Gerçekte arı düşünceler ile uğraşma gereksinimi insan tininin daha şimdiden uzun bir yolu arkada bırakmış olmasını gerektirir; bu, denebilir ki, zorunluğun daha şimdiden doyurulmuş gereksinimlerinin, insan tininin erişmiş olması gereken gereksinimsizliğin gereksinimidir — sezginin, imgelemin vb. gerecinin, içlerinde düşünce belirlenimlerinin örtülerek gizlendikleri isteğin, itkinin, istencin somut çıkarlarının soyutlanması gereksinimi. Kendine gelen ve salt kendi içinde varolan düşünmenin dingin uzaylarında ulusların ve bireylerin yaşamlarını devindiren çıkarlar suskunlaşır. “Birçok bakımdan” diyordu Aristoteles aynı bağlamda, “insanın doğası bağımlıdır; ama bir kullanım uğruna araştırılmayan bu bilim kendinde ve kendi için özgür olan biricik bilimdir, ve bu yüzden bir insan iyeliği olarak görünmez.”³ — Genel olarak felsefi düşünce henüz somut nesnelere ile, Tanrı, Doğa, Tin ile ilgilenmeyi sürdürür; ama Mantık bunlarla yalnızca kendileri için eksiksiz soyutlamaları içinde ilgilendirir. Bu nedenle genellikle ilkin gençlerin öğretiminde bu Mantığa bir yer ayrılır, çünkü gençlik henüz somut yaşamın çıkarları ile ilgilenmez ve onlar açısından rahatlık ve boş zaman içinde yaşar; ve ilkin salt kendi öznel ereklere uğrunadır ki o çıkarların nesnelere üzerinde etkin olmanın araç ve olanaklarını kazanmakla uğraşması, ve giderek bunda bile henüz kuramsal olarak davranması gerekir. Aristoteles’in yukarıda değinilen düşüncesine aykırı olarak Mantık Bilimi bu *araçlar* arasında sayılır; onunla uğraş bir ön çalışmadır, yeri okuldur, ve yaşamın ciddiliğinin ve gerçek ereklere uğruna etkinliğin ilkin onun arkasından gelmesi gerekir. *Yaşamda* kategoriler *kullanılırlar*; kendileri uğruna irdelenmenin onuru yerine öyle bir noktaya indirgenirler ki, orada dirimli içerik

üzerindeki ansal işlemlerde onunla ilgili tasarımların yaratılmasında ve değiş tokuşunda *hizmet ederler*. Bir yandan bunu evrensellikleri yoluyla *kasaltmalar* olarak yerine getirirler, çünkü bir tasarım kendi içinde dışsal varoluş ve etkinlikteki tekilliklerin nasıl sonsuz bir çokluğunu kapsar: Çarpışma, savaş, ulus, okyanus ya da hayvan vb.; ve Tanrı ya da sevgi vb. tasarımlarında, böyle tasarımlamanın *yakınlığında* etkinlik, durum vb. gibi tasarımların nasıl sonsuz bir çokluğu özetlenir! Öte yandan, kategoriler *nesnel ilişkilerin* daha yakından belirlenmesine ve onları bulmaya hizmet ederler, ama buraya karışan düşüncenin içerik ve ereği, doğruluk ve gerçekliği bütünüyle bulunan şeyin kendisine bağımlı kılınır ve düşünce-belirlenimlerine içeriği belirlemede kendileri için hiçbir etkinlik yüklenmez. Kategorilerin yukarıda doğal mantık denmiş olan böyle bir kullanımı bilinçsizdir; ve bilimsel derin düşüncede onlara anlıkta araç olarak hizmet etme gibi bir ilişki verildiği zaman, genel olarak düşünce başka ansal belirlenimlere altgüdümlü birşey yapılmış olur. Duyumlarımız, itkilerimiz, ilgilerimiz açısından onların bize hizmet etmelerinden söz etmeyiz; tersine, bağımsız kuvvetler ve güçler olarak geçerlidirler, öyle ki şöyle ya da böyle duyumsamanın, şunu ya da bunu istemenin, ilgimizi ona yöneltmenin kendisi ‘biz’ olan şeydir. Ama yine belki de duygularımız, itkilerimiz, tutkularımız, ilgilerimiz ve hiç kuşkusuz alışkanlıklarımız durumunda onlara iye olduğumuzun, ve üstelik onlarla içsel birliğimizden ötürü bize birer araç olarak hizmet ettiklerinin bilincinde olmaktan çok, tersine bizim kendimizin onların hizmetinde olduğumuzun bilincindeyizdir. Yüreğin ve anlığın bu tür belirlenimleri kendilerini kimi zaman kendimiz olarak bilincinde olduğumuz ve içinde özgürlüğümüzü bulduğumuz *o evrensellik* ile karşıtlık içinde *tikel* olarak gösterirler, ve kendimizi bu tikelliklere yakalanmış, egemenlikleri altına düşmüş görürüz. Buna göre, ister salt kuramsal olsunlar, isterse duyuma, itkiye, istence ait bir gereç kapsıyor olsunlar, tüm tasarımlarımızın içine yayılan düşünce biçimlerinin bize hizmet ettiklerini, onların bize değil ama bizim onlara iye olduğumuzu düşünebilmek çok daha güçtür; *bizde* onlara karşı geriye kalan nedir, nasıl olur da *biz*, *ben* onlardan daha evrensel olan olarak kendimi onların, kendileri evrensel olarak evrensel olanların *üzerine* koyarım? Kendimizi bir duyguya, bir ereğe, bir çıkara teslim ettiğimiz ve onda sınırladığımız ve özgür olmadığımızı duyumsadığımız zaman, kendimizi oradan çıkarıp içine geri çekilebileceğimiz ve özgürlüğe geri dönebileceğimiz yer bu öz-pekinlik alanıdır, arı soyutlamanın, düşünmenin yeridir. Ya da benzer olarak, *şeylerden* söz etmek istediğimiz zaman, *doğalanı* ya da *özlerini* onların *Kavramları* olarak adlandırırız, ve bu salt düşünme için vardır; ama şeylerin kavramları söz konusu olduğunda, onlara egemen olduğumuz ya da düşünce-belirlenimlerinin — ki o şeyler bu belirlenimlerin birer karmaşasıdır — bize hizmet ettikleri ise hiç söylene-
mez; tersine, düşüncemiz kendini onlara sınırlamalı, ve özencimiz ya

da özgürlüğümüz onları kendine uydurmayı istememelidir. Öyleyse, öznel düşünme ediminin bizim en asıl, en içsel etkinliğimiz olması ve şeylerin nesnel kavramlarının olgunun, şeyin kendisini oluşturması ölçüsünde, o etkinliğin dışına çıkıp onun üzerinde duramayız, tıpkı şeylerin doğasının ötesine de geçemeyeceğimiz gibi. Ama gene de bu son belirlenimi gözardı edebiliriz; belli bir düzeye dek birincisi ile çakışır, çünkü düşüncelerimizin olgu ile, şey ile bir bağıntısını verir, ama bu yalnızca boş birşeydir, çünkü onunla olgu kavramlarımız için bir kural olarak alınmış olur, oysa tam bu olgu bizim için ona ilişkin kavramlarımızdan başka birşey olamaz. Eleştirel Felsefe bu üç *terimin* ilişkisini öyle bir yolda anlar ki, biz *düşünceleri kendimiz* ve *olgular* arasına birer aracı olarak yerleştirir ve bunu bu aracın *bizi olgular ile* biraraya bağlamak yerine, tersine onlardan dışlayacağı bir yolda yaparız; oysa böyle bu görüşe yalın bir gözlemlerle karşı çıkılabilir ve tam bu bizim ötemizde ve kendileri ile bağıntılı düşüncelerin ötesinde öteki uçta durması gereken olguların kendilerinin düşünce-şey olduklarını, bütünüyle belirsiz olarak yalnızca *birer* düşünce-şey olduklarını, boş soyutlamanın sözde kendinde-şeyi olduklarını söyleyebiliriz.

Gene de düşünce-belirlenimlerini yalnızca kullanım için ve birer araç olarak alan ilişkiyi geçersiz kılan bakış açısı konusunda bu söylenenler yeterli olabilir; ama onunla bağıntılı bir başkası, düşünce-belirlenimlerinin genellikle dış biçimler olarak alınmasına götüren bakış açısı çok daha önemlidir. — Tüm tasarım, erek, ilgi ve eylemlerimizin içerisinde işleyen düşünce etkinliği, söylendiği gibi, bilinçsizce iş başındadır (doğal mantık); bilincimizin önüne aldığı şey içeriktir, tasarımların nesnelidir, ilgiyi dolduran şeylerdir; bu ilişkiye göre düşünce-belirlenimleri *biçimler* olarak geçerlidirler ki, yalnızca *içeriğin üzerine* eklenirler, içeriğin kendisi değildirler. Ama, daha önce belirtildiği ve genel olarak kabul edildiği gibi, eğer görüngülerin ve geçici anlatımların çokluk ve olumsuzluklarındaki *doğa*, kendine özgü *öz*, gerçekten *kalıa* ve *tözel* olan şey olgunun *kavramı*, *kendinde evrensel* olan ise, ve her bir bireysel insan sonsuz ölçüde kendine özgü olmasına karşın tüm özgünlüğünün birincil olarak *insan* olmada, her bir tekil hayvan birincil olarak *hayvan* olmada buluyorsa, o zaman bu temel uzaklaştırılınca, birey başka yüklemeler ile ne denli varsıl olarak donatılı olursa olsun, o öğeye de tıpkı başkaları gibi bir yüklem denebilse bile, böyle bir bireyin ne olacağını söylemek olanaksızlaşır. Vazgeçilemez temel, kavram, evrensel, ki Düşüncenin kendisidir, yeter ki “Düşünce” sözcüğünde imlenen tasarım soyutlanabilsin, *yalnızca* bir içeriğe *eklenmiş* ilgisiz bir biçim olarak görülemez. Ama tüm doğal ve tinsel şeylerin bu düşünceleri, giderek tözel *içerik* bile henüz çeşitli belirlilikler kapsayan türde birşeydir ve henüz kendisinde bir ruh ve bir beden, Kavramın ve görelî bir Olgusalığın ayrımını taşır; daha derin temel kendi için ruh ya da arı Kavramdır ki, nesnelere en içi, onların kendilerinin ve üstelik öznel düşünülüşleri-

nin bile en iç yürek vuruşudur. Anlığı dirilten ve onda devinen ve etkin olan bu *mantıksal* doğayı bilince getirmek— görev budur. İçgüdüsel etkinlik ve anlıksal ve özgür etkinlik arasındaki ayrım genel olarak bu ikincinin bilinçli olarak yerine getirilmesidir; anlığı devindiren şeyin içeriği düşünün özne ile dolaysız birliğin dışına çıkarılıp nesnellik olarak onun önüne getirildiğinde, o zaman daha önce düşünenin içgüdüsel etkinliğinde kategorilerinin bağlarına yakalanmış, sonsuz türlü olduğu içindeki gerece dağılmış olan anlığın özgürlüğü başlar. Bu örüntüde orada burada bağlanmış daha sağlam düğümler vardır ki, bunlar anlığın yaşamının ve bilincin destek ve yön noktalarıdır ve sağlamlık ve güçlerini sözcüğün tam anlamıyla bilincin önüne getirildiklerinde onun özelliğinin kendilerinde ve kendileri için varolan kavramları olmalarına borçludurlar. Anlığın doğası için en önemli nokta yalnızca *kendinde* ne olduğunun *edimsel olarak* ne olduğu ile ilişkisi değil, ama *kendini ne olarak bildiğinin* edimsel olarak ne olduğu ile ilişkisidir; anlık özsel olarak bilinç olduğu için, bu kendini-bilme *edimselliğinin* temel belirlenimidir. Salt içgüdüsel kipte itkiler olarak etkin olan ve bilince ilkin tekilleşerek ve dolayısıyla başkalaşabilir ve birbirleri ile karışmış olarak giren, ama bu yüzden anlığa tekilleşmiş ve güvenilmez bir edimsellik sağlayan bu kategorileri arılaştırmak ve böylelikle anlığı onlarda özgürlüğe ve gerçekliğe yükseltmek — bu öyleyse en yüksek mantıksal uğraştır.

Bilimin hem kendi için hem de gerçek bilginin koşulu olarak yüksek bir değer taşıdığı önceden kabul edilen başlangıcı olarak belirttiğimiz şey, Kavramların ve genelde Kavram kıpılarının, e.d. düşünce-belirlenimlerinin ilkin gerçeğin ayrı ve yalnızca onun üstüne eklenmiş biçimler olarak ele alınması — bu yaklaşım hemen mantığın konusu ve ereği olarak verilen gerçeklik için baştan sona yetersiz olduğunu gösterir. Çünkü böylece salt biçimler olarak, içerikten ayrı olarak görülüp onları sonlu olarak damgalayan ve kendi içinde sonsuz olan gerçekliği anlamaya yeteneksiz kılan bir belirlenim içinde duruyor olarak kabul edilirler. Gerçek olan sınırlanmışlık ve sonluluk ile hangi bakımdan biraraya getirilmiş olursa olsun, bu onun olumsuzlanma yanı, gerçeklikten ve edimsellikten yoksunluk yanındır; tam olarak onun sonunu gösterir, gerçek olan olarak olduğu olumlamayı değil. Salt biçimsel kategorilerin çıplaklığı karşısında sağlam sağduyunun içgüdüsel sonunda kendisinin öylesine güçlü olduğu duygusuna kapılmıştır ki, bir küçümseme tutumuna girerek onlarla tanışıklığı okul mantığının ve metafiziğin alanına terk etmiştir; aynı zamanda bu ipuçlarının bilincinin kendi için taşıdığı değeri görmezden gelmiştir, ve doğal mantığın içgüdüsel etkinliğinde, özellikle düşünce belirlenimlerinin kendileri ile tanışıklığı ve onların bir bilgisini bile bile yadsıyarak, arılaştırılmamış ve dolayısıyla özgür-olmayan düşüncenin hizmetinde olduğunun bilinçsizliği içindedir. Böyle biçimlerin yalın temel-belirlenimi ya da ortaklaşa biçim-belirlenimi *özdeşliktir* ki, bu toplama mantığında özdeşlik yasası olarak, $A = A$ olarak,

çelişki ilkesi olarak ileri sürülür. Sağlıklı us böyle gerçeklik yasalarını elinde tutan ve henüz onların peşinden giden okul için saygısını öylesine yitirmiştir ki, onunla ve yasalarıyla alay eder ve böyle yasalara göre “Bitki bir — bitkidir,” “Bilim — bilimdir” vb. gibi doğru bildirimlerde bulunabilen birini dayanılmaz bulur. Gerçekte anlağın başlıca işlevlerinden biri olan tasarım kurallarını veren formüller üzerine de eşit ölçüde doğru bilinci saptamıştır ve bunların en azından yanılıklarını ve sofistliklerin de eşit ölçüde ilgisiz araçları olduklarını ve gerçeklik nasıl belirlenirse belirlensin, daha yüksek gerçeklik için, örneğin dinsel gerçeklik için, kullanışsız olduklarını, genel olarak gerçekliği değil ama bilgilerin bir doğruluğunu ilgilendirdiklerini bilir (gene de bu kuralların bilgide bir yerlerinin olduğunu, orada zorunlu olarak geçerli olduklarını ve aynı zamanda usun düşüncesi için özsel gereç olduklarını gözden kaçırmak doğru olmayacaktır).

Düşünmeyi gerçekliği bir yana atarak irdeleyen bu yolun eksikliği ancak düşünsel irdelemeye yalnızca genellikle dışsal biçime ait sayılan şeyin değil, ama içeriğin de getirilmesi ile giderebilir. Çok geçmeden açığa çıkar ki, sıradan derin düşünmede ilkin İçerik olarak Biçimden ayrılmış olan şeyin gerçekte biçimsiz, kendi içinde belirlenimsiz olmaması gerekir — yoksa salt boş birşey, bir kendinde-şey soyutlaması olacaktır; tersine, İçeriğin kendisinde Biçim taşır, aslında ancak onun yoluyla bir diriliği ve iç değeri vardır ve yalnızca bir İçerik görünüşüne olduğu gibi böylelikle bu görünüşe dışsal birşeyin görünüşüne dönüşen de Biçimin kendisidir. İçeriğin mantıksal irdelemeye bu getirilişi ile nesne olan bundan böyle *şeyler* değil ama şeylerin *olgusal yanları*, *Kavramlarıdır*. Gene de burada anımsatılabilir ki, bir kavramlar çokluğu, ve bir olgular çokluğu *vardır*. Ama bu çokluğun nasıl kısıtlandığı bir yandan daha önce belirtilmiştir: Kavram genelde düşünce olarak, evrensel olarak, çoklukları içinde belirsiz sezginin ve tasarımın önünde yüzen şeylerin tekillik karşısında ölçsüz bir kısaltmadır; ama öte yandan *bir* Kavram kendinde ilk olarak *genelde* Kavramdır, ve bu yalnızca *birdir* ve tözsel temeldir; ama ikinci olarak hiç kuşkusuz *belirli* bir Kavramdır ki, ondaki bu belirlilik İçerik olarak görünen şeydir; Kavramın belirliliği ise bu tözsel birliğin bir Biçim-belirlenimidir, bütünlük olarak Biçimin bir kıpsı, belirli Kavramın temeli olan *Kavramın kendisinin* bir kıpsıdır. Bu Kavram duyusal olarak sezilmez ya da tasarımlanmaz; yalnızca *düşünmenin* bir nesnesi, ürünü ve içeriğidir ve kendinde ve kendi için var olan olgudur, var olanın Logosu, Usu, şey adını taşıyanın gerçekliğidir; Mantık Biliminin dışında bırakılması gereken en son şey Logostur. Bu nedenle bu bilimin içerisine alınması ya da ondan atılması salt keyfi bir sorun olmamalıdır. Salt dışsal Biçimler olan düşünce-belirlenimleri gerçek anlamda kendilerinde irdelenirlerse, bu ancak sonluluklarını ve kendileri için olma gereğinin gerçeksizliğini, ve gerçeklikleri olarak Kavramı ortaya koyar. Buna göre, Mantık Bilimi genel olarak anlığımıza içgüdüsel ve bilinçsiz

olarak yayılan ve dilde kendilerini gösterdikleri zaman bile nesnelleştirilmeyip gözden kaçırılan düşünce-belirlenimlerini ele alırken, ayrıca derin-düşünce tarafından ayıklanan ve onun tarafından öznel, gerece ve içeriğe dışsal Biçimler olarak saptanan düşünce-belirlenimlerinin de bir yeniden yapılandırılması olacaktır.

Kendinde ve kendi için hiçbir nesnenin açılması böylesine sağın olarak için bir plastikliğe kendi zorunluğu içindeki düşüncenin gelişimi denli yetenekli değildir; hiç biri bu istemi kendisi ile birlikte bu düzeyde getirmez; düşünmenin bilimi bu bakımdan matematiği bile aşmalıdır, çünkü hiçbir nesne kendisinde bu özgürlüğü ve bağımsızlığı taşımaz. Böyle bir açıklama, kendi türünde matematiksel çıkarsamanın gidiş yolunda görüldüğü gibi, gelişiminin hiçbir basamağında o basamakta dolaysızca ortaya çıkmayan ve ona önceki basamaktan alınmış olmayan bir düşünce-belirleniminin ve derin-düşünce ögesinin bulunmamasını ister. Ama açıklamada böylesine soyut bir eksiksizlikten hiç kuşkusuz genel olarak vazgeçilmelidir; bilimin saltık olarak yalın olanla, eş deyişle en evrensel ve en boş olanla başlaması gerektiği, bu olgu açıklamayı daha öte tek bir sözcük bile eklenmeksizin yalnızca yalın olanın tam bu kendisi bütünüyle yalın anlatımına kısıtlayacaktır; olgunun doğasına göre ancak olumsuzlayıcı derin-düşünceler kabul edilebilecektir ki, bunların işlevleri onlar olmadığında tasarımı ya da kuralı düşünme tarafından içeri karıştırılabilecek şeyleri engellemek ve uzaklaştırmak olacaktır. Gene de gelişimin yalın için ilerleyişine böyle karışmalar kendi başlarına olumsaldırlar, ve böylelikle onları önleme çabasının kendisi bu olumsallık ile lekeli olacaktır; bundan başka, *tüm* böyle noktaları karşılamayı istemek tam olarak bunlar sorunun dışında yattıkları için boşunadır, ve en azından dizgesel bir doyum için istenecek tamamlanmışlık ölçüsünde yerine getirilemeyecektir. Ama modern bilincimizin kendine özgü dinginliksizliği ve dağınıklığı bizi az çok yakında yatan gözlem ve görüşleri dikkate almaya zorlar. Plastik bir söylem kabul etmede ve anlamada da plastik bir tutumu ister; ama *kendi* gözlem ve görüşlerini — ki kişinin *ego*-düşüncesi kendini bunlarla sergileme dayançsızlığı içindedir — Platon'un yazılarında görülen ve yalnızca asıl soruna kulak veren o dinleyiciler gibi sessizce ve kendiliğinden reddedecek denli plastik gençler ve yetişkinler modern bir diyalogda yer alamazlar; ve böyle okurları beklemek ise hiçbir biçimde söz konusu değildir. Tersine, kendilerini görüşlerinin ve karşıcılıklarının birer varyasyon olan ve kullanılmadan önce kendileri eleştiriye gereksinen kategoriler kapsadığını gösterecek yalın bir gözlemi bile yapamayan karşıtlar tarafından çok sık ve çok sert saldırılara uğradım. Bu konudaki bilinçsizlik inanılmayacak boyutlara varır; gösterilen yanlış anlama öylesine temeldendir ki, irdelenen bir kategori durumunda bu kategorinin kendisini değil ama *başka birşeyi* düşünecek denli kötü, e.d. eğitimsiz tutumdan doğar. Bu bilinçsizlik özellikle aklanamayacak

bir durumdadır, çünkü böyle *başka birşey* başka düşünce-belirlenimleri ve başka kavramlardır, ve bir mantık dizgesinde tam olarak bu öteki kategoriler için kendi yerleri bulunmuş ve kendileri irdeleme altına alınmış olmalıdır. Bu bilinçsizlik herşeyden çok mantığın ilk Kavramları ya da ilkeleri olan *Varlık, Yokluk* ve *Oluş* üzerine karşıçıkış ve saldırıların büyük çoğunluğunda açıktır; ama bu sonuncusu, *Oluş*, kendisi yalın bir belirlenim olarak — ki en yalın çözümleme bunu gösterir — öteki iki belirlenimi kıpırlar olarak kapsar. Titizlik başlangıcın üzerine herşeyin kurulacağı zemin olarak başka herşeyden önce yoklanmasını, aslında ilkin kendi sağlamlığını tanıtlayıcaya dek daha ileri gidilmemesini, ve eğer durum böyle değilse ondan sonuçlanan herşeyin yadsınmasını gerektiriyor görünür. Bu titizlik aynı zamanda düşünme çabasını en yüksek düzeyde kolaylaştırmayı sağlama üstünlüğünü de taşır; bütün gelişimi bu tohumda kapalı olarak önünde bulur ve onunla, yerine getirmesi en kolay olanla işini bitirdiği zaman kendini bütün işi bitirmiş görür, çünkü o en yalın olandır, yalının kendisidir; bu kendi ile böylesine doyum bulan titizliğin özsel olarak kendini salık vermesine yol açan şey gerekli olan en küçük düşünce çabasıdır. Yalın olana bu kısıtlama kendi için yalın kalmayı istemeyen ama ona kendi gözlemlerini birlikte getiren düşünmenin özencini özgürce oynamaya bırakır. İlkin *yalnızca* ilke ile uğraşma ve böylelikle *daha ötesi* ile ilgilenme gibi haklı bir nedenle, bu titizlik kendi işinde bunun tersini yapar, çünkü *daha ötesini*, e.d. salt ilke olandan başka kategorileri, başka varsayımları ve önyargıları birlikte getirir. Böyle ‘Sonsuzluk sonluluktan ayrıdır,’ ‘İçerik biçimden başka birşeydir,’ ‘İç dıştan başka birşeydir’ ve ‘Dolaylılık da benzer olarak dolaysızlık değildir’ gibi varsayımlar, sanki böyle şeyler bilinmiyorlarmış gibi, aynı zamanda bilgilendirme amacıyla ortaya sürülür ve tanıtılmaktan çok anlatılır ve inancaları verilir. Böyle öğretici bir davranışta — başka türlü anlatılamaz — bir aptallık yatar; ama olgu açısından, bir yandan bu tür önermeleri yalnızca varsaymak ve dosdoğru kabul etmek aklanamaz birşeyken, öte yandan daha da çoğunu, öyle bir bilgisizliği ele verir ki, bu böyle sonsuzluk olmaksızın bir sonlunun gerçek birşey olup olmadığı, yine böyle soyut sonsuzluğun, dahası biçimsiz bir içeriğin ve içeriksiz bir biçimin, ya da hiçbir dışı olmayan bir içi ve içselliksiz bir dışsallığın vb. *gerçek birşey* ya da *edimsel birşey* olup olmadığı gibi soruları yoklamanın tam olarak mantıksal düşünmenin gereksinimi ve işi olduğu olgusunu bile ayırsayamaz. — Ama düşünmenin ona plastik bir tavır kazandırın ve raslantısal gözlemlerin dayançsızlığının üstesinden gelmesini sağlayan bu eğitimi ve disiplini yalnızca daha öteye giderek, çalışarak ve bütün açınımlı üreterek sağlanabilir.

Platonik açılımı söz konusu edildiğinde, modern zamanlarda felsefi bilimin bağımsız bir yapısını yeniden kurmak için çalışan birine Platon’un *Devlet* üzerine kitabını baştan sona yedi kez yeniden elden geçirmiş olduğu öyküsü anımsatılabilir. Bunun anımsanması, onda im-

leniyor görünebileceği ölçüde bir karşılaştırma, yalnızca kişiyi modern dünyaya ait olmakla daha derin bir ilke, daha güç bir nesne ve kapsamda daha varıl bir gereç ile karşı karşıya kalan bir çalışma için onu yetmiş yedi kez baştan ele alacak boş zamanın sağlanmış olmasını istemeye götürmelidir. Bununla birlikte, yazar görevin büyüklüğünü göz önüne aldığında, dışsal bir zorunluğun belirlediği koşullar altında, çağdaş sorunların büyüklük ve çok yanlılıklarının kaçınılmaz oyalamaları altında, giderek günlerin gürültülü şamatasının ve kendini buna sınırlamakla gururlanan bir kendini beğenmişliğin sağır edici gevezeliğinin yalnızca düşünceye dayalı bilginin izin verdiği tutkusuz dinginliğine katılacak bir yer bırakıp bırakmadığı kuşkusuz altında başarılabilir olanla yetinmek zorunda kalmıştır.

Berlin, 7 Kasım 1831

Giriş

MANTIĞIN GENEL KAVRAMI

Başka hiçbir bilimde olgunun kendisi üzerine ön gözlemler olmaksızın başlama konusunda Mantık Biliminde olduğundan daha güçlü bir gereksinim duyulmaz. Başka her birinde, ele alınan nesne ve bilimsel yöntem birbirinden ayrıdır; yine, İçerik saltuk bir başlangıç yapmaz, ama başka kavramlara bağımlı ve çepeçevre başka gerçek ile bağlantılıdır. Buna göre, bu öteki bilimlerin zeminler ve bunların bağlantıları üzerine olduğu gibi yöntem üzerine de sayılı bir yolda konuşmalarına izin verilir ve bunlar tanımların ve benzerlerinin tanıdık ve onaylanan varsayımsal biçimleri olarak alınıp doğrudan doğruya uygulamaya koyulurlar; yine o bilimlerin içerdikleri genel kavramları ve temel belirlemeleri düzenlemek için sıradan usamlama türünden yararlanmalarına da izin verilir.

Buna karşı Mantık bu derin-düşünce biçimlerinden ya da düşünme kural ve yasalarından hiç birini varsayamaz, çünkü bunlar onun içeriğinin kendisinin bir bölümünü oluştururlar ve ilkin onun içerisinde temellendirilmeleri gerekir. Ama yalnızca bilimsel yöntemin bildirimi değil, genel olarak *bilimin kavramının* kendisi de onun içeriğine aittir, ve hiç kuşkusuz en son sonucunu oluşturur; Mantığın ne olduğu buna göre önceden bildirilemez, tersine ne olduğunun bu bilgisi ilkin bütün açınıminin en son sonucu olarak ve tamamlanışı olarak ortaya çıkabilir. Benzer olarak, nesnesi, *düşünme*, ya da daha belirli olarak, *kavrayan düşünme*, özsel olarak onun içerisinde ele alınır; Mantığın kavramı kendini kendi sürecinde üretir ve bu nedenle üzerine önceden konuşulamaz. Buna göre bu Giriş bölümünde verilen ön söylemin amacı Mantık Kavramını temellendirme ya da içeriğini ve yöntemini önceden bilimsel olarak aklama gibi birşey değil, ama sıradan usamlamalar üzerine dayalı ve tarihsel bir anlamda kimi açıklamalar ve gözlemler yoluyla bu bilimi irdeleyecek olan bakış açısını tasarımsal düşüncenin kendisine yaklaştırmaktır.

Mantık genel olarak düşünmenin bilimi olarak alındığında, bununla bu düşünmenin bir bilginin *salt Biçimini* oluşturduğu, Mantığın tüm *İçeriği* soyutladığı ve bir bilgiye ait sözde ikinci *bileşenin*, *Özdeğin* başka bir yerden alınması gerektiği, böylelikle bu özdeğin ondan baştan sona bağımsız olduğu Mantığın gerçek bilginin yalnızca biçimsel koşullarını verebileceği, ama olgusal gerçekliğin kendisini kapsayamayacağı, giderek olgusal gerçekliğe götürülen bir *yol* bile olamayacağı, çünkü gerçekli-

ğın sözcüğün tam anlamıyla özsel yanının, içeriğinin onun dışında yattığı anlaşılır.

Ama *ilk olarak* Mantığın tüm *İçeriği* soyutladığını, düşünülen şey ile ilgilenmeksizin ve doğasını dikkate alamadan yalnızca düşünme kurallarını öğrettiğini söylemek bütünüyle uygunsuzdur. Çünkü düşünmenin ve düşünme kurallarının onun nesnesi olması gerektiği için, onlarda doğrudan doğruya kendine özgü içeriğini bulur; onlarda bilginin o ikinci bileşenini, doğası ile kaygılandığı bir özdeği bulur.

Ama *ikinci olarak* bugüne dek üzerlerine Mantık Kavramının dayandığı tasarımlar bir yandan daha şimdiden genel olarak yitip gitmişlerdir; öte yandan, bütünüyle yitmelerinin ve bu bilimi daha yüksek bir duruş noktasından kavramanın ve onun bütünüyle değişik bir şekil kazanmasının zamanı gelmiştir.

Bugüne dek Mantık Kavramı sıradan bilinçte ilk ve son olarak varsayılan bir bölünmeye, bilginin *İçeriği* ve *Biçimi*, ya da *Gerçeklik* ve *Pekinlik* arasındaki bölünmeye dayanmıştır. İlk olarak bilginin gerecinin hazır bir dünya olarak düşüncenin dışında kendinde ve kendi için bulunduğu, düşüncenin kendi başına boş olduğu ve bir biçim olarak dışarıdan o özdeğin üzerine eklendiği, böylelikle kendini doldurduğu, ve ilkin bu yolla bir içerik kazanarak gerçek bir bilme olduğu varsayılır.

Bundan sonra, bu iki bileşen (çünkü bunların bileşenlerin ilişkisi içinde durmaları gerekir, ve bilgi onlardan düzeneksel ya da en iyisinden kimyasal bir yolda bileştirilir) birbirlerine karşı öyle bir hiyerarşi içinde dururlar ki, nesne kendi başına tamamlanmış ve hazır, edimselliği için düşünceden bütünüyle vazgeçebilen birşey olarak, buna karşı düşünce ise eksik birşey olarak görülür ki, kendini ilkin bir gereç üzerinde tamamlayabilecek ve dahası yumuşak ve belirsiz bir biçim olarak kendini özdeğine uygun kılması gerekecektir. Gerçeklik düşüncenin nesne ile bağdaşmasıdır, ve bu bağdaşmayı ortaya çıkarabilmek için — çünkü bu kendinde ve kendi için bulunan birşey değildir —, düşüncenin kendini nesneye uyarlaması ve uydurması gerekir.

Üçüncü olarak, özdek ve biçim, nesne ve düşünce arasındaki türülülük o bulutsu belirsizlik içinde bırakılmadığı, tersine daha belirli olarak alındığı zaman, her biri ötekinden ayrılmış bir alan olarak görülür. Düşünce buna göre gereci kabul edişinde ve biçimlendiğinde kendi ötesine gitmez, kabul edişi ve kendini ona uyduruşu kendi kendisinin bir değişikliği olarak kalır, böylelikle kendi başkası olmaz; ve dahası, özbilinçli belirleme yalnızca düşünceye aittir; öyleyse nesne ile bağlantısında da kendi dışına çıkarak nesneye gitmez; nesne bir kendinde şey olarak salt düşüncenin bir öte-yanı olarak kalır.

Öznenin ve nesnenin birbirleri ile ilişkisi üzerine bu görüşler sıradan, görüngüsel bilincimizin doğasını oluşturan belirlenimleri anlatırlar; ama bu önyargılar sanki Usun içerisinde de aynı ilişki yer alıyormuş gibi, sanki bu ilişki kendinde ve kendi için gerçeklik taşıyormuş gibi Usun

alanına getirildikleri zaman birer yanlıgdan başka birşey değildirler ki, felsefe onların tinsel ve doğal evrenin tüm bölümleri boyunca yerine getirilen çürütülmeleridir; ya da daha doğrusu, felsefeye girişi yasakladıkları için, felsefenin girişinde kendileri yadsınmalıdır.

Eski metafizik bu bakımdan düşünce üzerine modern zamanlarda yürürlükte ve yaygın olandan daha yüksek bir kavram taşıyordu. Çünkü yalnızca düşünme yoluyla şeylerde ve şeylere ilişkin olarak bilinenin onlarda gerçekten gerçek olan olduğunu temel alıyor, böylelikle dolaysızlıkları içinde değil ama ilkin düşüncenin biçimine yükseltilmiş olarak, düşünülen şeyler olarak gerçeklik taşıdıklarını kabul ediyordu. Bu metafizik düşünmenin ve belirlenimlerinin nesnelere yabancı birşey olmadığını, ama tersine onların öz olduğunu, ya da *şeylerin* ve onları *düşünmenin* (dilimizin de onların bir akrabalığını anlatması gibi) kendilerinde ve kendileri için bağdaşma içinde olduklarını, içkin belirlenimleri içindeki düşüncenin ve şeylerin gerçek doğalarının bir ve aynı içerik olduğunu savundu.

Ama *derin-düşünen* Anlak felsefeyi gassetti. Başka bakımlardan sık sık bir belgi olarak kullanılan bu anlatımın ne demek olduğunu sağın olarak bilmemiz gerekir; onunla genel olarak soyutlamacı ve dolayısıyla ayırıcı ve ayırmasında direkten Anlak anlaşılır. Usa karşı döndüğünde *sradan sağduyu* olarak davranır ve gerçekliğin duyusal olgusalık üzerine dayandığı, düşüncelerin *yalnızca* düşünceler olduğu, ve bunun ilkin duyusal algının onlara içerik ve olgusalılık vermesi anlamında böyle olduğu, usun kendinde ve kendi için kaldığı sürece yalnızca beynin kuruntularını ürettiği görüşünü dayatır. Usun bu kendini yadsıması üzerine gerçeklik kavramı yiter; us yalnızca öznel gerçekliği, yalnızca görüngüleri, yalnızca olgunun kendisinin doğasının karşılık düşmediği birşeyi bilmeye sınırlanır; *bilme sanıya* indirgenir.

Gene de bilginin üstlendiği ve bir yitik olarak ve geriye doğru bir adım olarak görünen bu dönüşün daha derin temeli vardır ki, genel olarak usun modern felsefenin daha yüksek tinine yükselmesi buna dayanır. Ama bu yaygınlık kazanmış tasarımın zemini anlağın belirlenimlerinin kendi kendileri ile *zorunlu çatışmalar* üzerine içgöründe aranacaktır. — Daha önce sözü edilmiş olan gözlem somut dolaysızın *ötesine* geçerek onu *belirlemek* ve *ayırma*ktır. Ama *o denli de* kendisi bu *ayırma* belirlenimlerinin *ötesine geçmeli* ve ilkin onları *bağıntılamalıdır*. Aralarındaki çatışma bu bağıntılama bakış açısından ortaya çıkar. Derin-düşünmenin bu bağıntılama edimi kendinde Usa aittir; o belirlenimlerin üzerine çıkan ve çatışmalarının içgörüsüne ulaşan yükseliş Usun gerçek kavramına doğru büyük olumsuz adımdır. Ama sonuna dek gidemeyen içgörü onu çelişkiye düşürenin Us olduğunu sanma gibi bir yanlış anlamaya düşer; çelişkinin tam olarak Usun Anlağın kısıtlamalarının üzerine yükselişi ve onların çözülüşü olduğunu anlamaz. Buradan yükseğe son adımı atmak yerine, bilme etkinliği anlak-belirlenimlerinin doyumsuzluğundan du-

yusal varoluşa geri kaçmış, sağlamlık ve tutarlığı orada bulunduğu sanısına kapılmıştır. Ama öte yandan bu bilgi kendini yalnızca görüngülerin bilgisi olarak bildiği için, bunların doyumsuzluğu kabul edilir, ve gene de aynı zamanda sanki şeyleri kendilerinde olmasa da görüngü alanının içerisinde doğru olarak bilebilirmişiz, sanki orada bir bakıma yalnızca *nesnelere* *türü* ayrımı ve türlerden biri, e.d. kendilerinde-şeyler değil ama öteki tür, e.d. görüngüler bilginin alanına düşmüş gibi bir varsayımında bulunulur. Tıpkı bir insana doğru bir içgörü yükleniyormuş, ama bu gene de gerçek olanı değil ama yalnızca gerçek olmayanı görebilme gibi ek bir koşul ile veriliyormuş gibi. Bu ne denli saçma olursa olsun, gene de nesneyi kendinde olduğu gibi bilemeyen bir gerçek bilgi kadar saçma değildir.

Anlak biçimlerinin Eleştirisi daha önce sözü edilen sonucu, bu biçimlerin *kendilerinde-Şeylere* hiçbir *uygulamalarının* olmadığı sonucunu getirmiştir. — Bunun anlamı bu biçimlerin kendilerinde gerçek olmayan şeyler olmalarından başka birşey değildir. Ama öznel us için ve deneyim için geçerli kalmalarına izin veriliyorsa, o zaman Eleştiri onlarda hiçbir değişim ortaya çıkarmamış, tersine onları özne için tıpkı daha önce nesne için geçerli olmuş olan aynı şekil içinde bırakmıştır. Ama eğer kendinde-Şey için yetersiz iseler, kendisine ait olmaları gereken anlak da onlara katlanmamalı ve onlarla yetinmemelidir. Eğer *kendilerinde-Şeylerin* belirlenimleri olamıyorsa, kendisine en azından bir kendine şeyin değerinin verilmesi gereken anlaşın belirlenimleri olmaları da daha az olanaklıdır. Sonlu ve sonsuz belirlenimleri aynı çatışmanın içindedirler — ister zaman ve uzaya, evrene uygulansınlar, isterse Tinin içerisindeki belirlenimler olsunlar; tıpkı birbirleri ile ister bir tuval üzerinde isterse palet üzerinde birleştirilmiş olsunlar, siyah ve beyazın griyi vermeleri gibi. Eğer *evren* tasarımı onun üzerine sonsuz ve sonlu belirlenimlerinin aktarılması ile çözülmüyorsa, her ikisini de kendi içinde kapsayan *Tinin* kendisi kendi içinde kendi ile çelişen birşey, kendi kendini çözen birşeydir. — Bir ayrımı oluşturabilecek olan şey üzerine uygulandıkları ya da içinde buldukları gerecin ya da nesnenin yapısı değildir; çünkü nesne çelişiyi kendisinde ancak o belirlenimler yoluyla ve onlara göre taşır.

O Eleştiri öyleyse nesnel düşünce biçimlerini yalnızca şeyden uzaklaştırmış, ama öznedeki onları bulduğu gibi bırakmıştır. Başka bir deyişle, bu biçimleri kendilerinde ve kendileri için, ya da kendilerine özgü içeriklerine göre irdelememiş, ama yalnızca sayılılar olarak doğrudan doğruya özne mantıktan almıştır; öyle ki kendilerinde bir çıkarsamaları ya da giderek özne-mantıksal biçimler olarak bir çıkarsamaları bile söz konusu edilmemiştir — eştimsel irdelemeleri bütünüyle bir yana.

Aşkınsal İdealizmin daha tutarlı bir yolda geliştirilmesi Eleştirel Felsefenin kalıt bıraktığı *kendinde-Şey* hayaletinin, tüm içerikten ayrılış bu soyut gölgenin hiçliğini tanımış ve onu bütünüyle yoketmeyi amaç-

lamıştır. Bu felsefe Usun belirlenimlerini kendi içinden sergilemesine izin veren bir başlangıcı da yapmıştır. Ama bu girişimin yola çıkışındaki öznel tutum onun tamamlamasına izin vermemiştir. Daha sonra bu tutumdan ve onunla birlikte o başlangıçtan ve arı bilimin geliştirilmesinden de vazgeçilmiştir.

Ama genel olarak Mantık ile anlaşılan şey metafiziksel imleme hiç bir gönderme olmaksızın irdelenir. Bu bilimin henüz kendini içinde bulduğu durumda hiç kuşkusuz sıradan bilinçte olgusal olarak ve gerçek bir olgu olarak geçerli olacak türde bir içeriği yoktur. Ama bu nedenle içerikli bir gerçeklikten yoksun biçimsel bir bilim değildir. Gerçeklik alanı hiç kuşkusuz Mantıkta eksik olan o gereçte aranmayacaktır — üstelik bilimin doyumsuzluğu genellikle bu eksikliğe yüklense bile. Mantıksal biçimlerin içeriksizlikleri daha çok yalnızca onları irdeleme ve ele alma tarzında yatar. Katı belirlenimler olarak birbiri dışına düştükleri ve örgensel bir birlikte birarada tutulmadıkları zaman, bunlar ölü biçimlerdir ve onlara öznlü ve onların dirimli somut birliği olan tinden yoksundurlar. Ama böylelikle sağlam İçerikten, kendinde tözsel bir doluluk olacak olan bir özdekten yoksundurlar. Mantıksal Biçimlerde eksik olan İçerik bu soyut belirlenimlerin sağlam bir temelinden ve somutlaşmasından başka birşey değildir; ve onlar için böyle tözsel bir öz genellikle dışarıda aranır. Ama mantıksal Usun kendisi tözsel ya da olgusal olandır, tüm soyut belirlenimleri kendi içinde birarada tutar ve onları sağlam, saltık olarak somut birlikleridir. Öyleyse genellikle bir özdek denilen şeyi uzakta aramak gereksizdir; eğer Mantiğin tözsel bir içerikten yoksun olması gerekiyorsa, bu onun nesnesinin değil ama yalnızca bu nesneyi anlayış tarzının suçudur.

Bu gözlem bundan sonra Mantiğin ona göre irdeleneceği bakış açısının, onun bu bilimi irdelemenin daha önceki yollarından ne ölçüde ayrıldığı, ve Mantiğin gelecekte her zaman üzerine kurulacağı bu biricik gerçek duruş noktasının bir bildirimine götürür.

Tinin Görüngübilimi'nde bilinci kendisinin ve nesnesinin ilk dolaysız karşıtlığından saltık bilme noktasına dek ileriye devimi içinde betimlemiştim. Bu yol *bilincin nesne ile ilişkisinin* tüm biçimlerinin içerisinden geçer ve *Bilim Kavramını* sonucu olarak alır. Bu Kavram öyleyse (Mantiğin kendisinin içerisinde ortaya çıkmasından ayrı olarak) burada hiçbir aklanmaya gereksinmez, çünkü aklanmasını o çalışmada kazanmıştır; ve tüm şekilleri gerçeklikleri olarak bu Kavrama çözülen bilinç yoluyla bu üretilişinden başka hiçbir aklanmaya yetenekli değildir. Bilim Kavramının sıradan usamlama yoluyla temellendirilmesi ya da durulaştırılması en çoğundan Kavramın tasarımını önüne getirilmesine ve onunla tarihsel bir tanışıklığı ortaya çıkarılmasına izin verir; ama Bilimin, ya da daha tam olarak Mantiğin bir tanımı *tanıtlanmasını* yalnızca üretilişinin o zorunluğunda bulur. Herhangi bir bilimin onunla saltık başlangıç yaptığı bir tanım bilimin konusu ve amacı altında *onaylanmış* ve

tanınmış olarak *tasarınlanan* şeyin belirli ve doğru anlatımından başka hiçbirşeyi kapsayamaz. Şunun altında tam olarak bunun tasarınlanması gerektiği salt tarihsel bir inancadır ki, onun açısından ancak şu ya da bu tanıdık şeylere başvurulabilir ya da aslında yalnızca şunun ya da bunun tanıdık sayılması gibi bir dilek öne sürülebilir. Ve her zaman şurada biri, orada bir başkası bir durumu ve örneği ortaya sürecektir ki, buna göre şu ya da bu anlatımda daha da çoğu ve daha başkası anlaşılacak ve dolayısıyla tanımına daha tam ya da daha genel bir belirlenim kabul edilerek bilim de ona göre düzenlenecektir. — Daha da ötesi, neyin ve hangi sınırlar ve alan içerisine kabul edilmesi ya da dışarıda bırakılması gerektiği konusunda uslamlamalar getirilir; ama uslamlamasının kendisi ölçüsüz bir çokluk ve ölçüsüz bir türlü lük gösteren öyle görüşlere ve sanılara açıktır ki, en sonunda bunlar üzerine sağlam bir kararı ancak özenç verebilir. Bilime tanımları ile başlayan bu yöntemde *nesnesinin* ve dolayısıyla bilimin kendisinin *zorunluğunu* gösterme gibi bir gereksinimden hiç söz edilmez.

Buna göre arı bilimin kavramı ve onun çıkarsanması *Tinin Görüngübilimi*'nin onun çıkarsamasından başka birşey olmaması ölçüsünde bu çalışmada varsayılır. Saltuk bilme tüm bilinç kiplerinin *gerçekliği*dir, çünkü *Görüngübilim*'in o sürecinin ortaya çıkardığı gibi, yalnızca saltuk bilmede *nesnenin kendinin-pekinliğinden* ayrılması tam olarak çözülmüştür, ve Gerçeklik bu Pekinlik ile eşitlenirken bu Pekinlik de Gerçeklik ile eşitlenir.

Arı bilim böylelikle bilincin karşıtlığından kurtuluşu varsayar. *Kendinde o denli de Olgu olduğu ölçüde Düşünceyi*, ya da *kendinde o denli de an Düşünce olduğu ölçüde Olguyu* kapsar. *Bilim* olarak Gerçeklik kendini açındıran arı öz bilinçtir ve Kendinin şeklini taşır, öyle ki *kendinde ve kendi için var olan* [yalnızca] *bilinçli Kavramdır* ve *genel olarak Kavram ise kendinde ve kendi için var olandır*. O zaman bu nesnel düşünme arı bilimin *İçeriğidir*. Buna göre biçimsel olmaktan, edimsel ve gerçek bir bilgi için özdeğe gereksinmekten öylesine uzaktır ki, daha çok yalnızca onun içeriği saltuk olarak Gerçek olandır, ya da eğer gene de özdek sözcüğünü kullanılmayı istersek, gerçek özdektir — ama bir özdek ki biçim ona dışsal değildir, çünkü bu özdek daha çok arı düşünce, böylelikle saltuk Biçimin kendisidir. Mantık böylece arı Usun dizgesi olarak, arı Düşüncenin ülkesi olarak anlaşılmalıdır. *Bu ülke örtüsüzce kendinde ve kendi için olduğu gibi Gerçekliktir*. Bu nedenle şöyle de anlatılabilir ki, bu içerik *Doğanın ve sonlu bir Tinin yaratılışından önce kendi bengi özü içinde olduğu gibi Tanrının* betimlenişidir.

Anaxagoras *Nous*, *Düşünce* evrenin ilkesidir, evrenin özü *Düşünce* olarak belirlenecektir düşüncesini ilk bildiren olarak övülür. Böylelikle evrenin entellektüel bir görüşü için temeli atmıştır ki, bu görüşün arı şekli *Mantık* olmalıdır. Mantıkta düşünmenin dışında kendi başına temelde yatan birşey *üzerine* düşünme ile ilgilenmeyiz, ne de gerçekliğin

salt *ayırmaçlarını* vermeleri gereken biçimler ile ilgileniriz; tersine, düşünmenin zorunlu biçimleri ve kendi belirlenimleri İçerik ve en yüksek Gerçekliğin kendisidir.

Bunun hiç olmazsa bir tasarımını elde etmek için sanki Gerçeklik elle tutulabilir birşey olmalıymış sanısı bir yana bırakılmalıdır. Böyle bir dokunulabilirlik örneğin giderek Tanrının düşüncesinde olan Platonik İdealara bile yüklenmiştir — sanki varolan, ama bir başka evrende ya da bölgede olan şeylermiş gibi, ve sanki edimsellik dünyası o bölgenin dışında bulunuyormuş ve o İdealardan ayrı ve ancak bu ayrılık yoluyla olgusal tözsellik taşıyormuş gibi. Platonik İdea evrenselden, ya da daha belirli olarak, nesnenin Kavramından başka birşey değildir; birşey yalnızca Kavramında edimsellik taşır; Kavramından ayrı olduğu düzeye dek edimsel olmaya son verir ve bir hiçliktir; elle tutulurluk ve duyuşal kendi-dışındalık yanı bu hiçlik yanına aittir. — Ama öte yandan kişi sıradan mantığa ilişkin kendi tasarımlarına başvurabilir; çünkü örneğin tanımların yalnızca bilen özneye düşen belirlenimleri değil, ama nesnenin en özsel ve en iç doğasını oluşturan belirlenimlerini kapsadığı kabul edilir. Ya da eğer verili belirlenimlerden başkaları çıkarsanacaksa, çıkarsananın nesneye dışsal ve yabancı birşey olmadığı, ama daha çok onun kendisine ait olduğu, bu düşünmeye varlığın karşılık düşüğü varsayılr. — Genel olarak kavram, yargı, tasım, tanımlama, bölümleme vb. biçimlerinin kullanımında onların salt özbilinçli düşünmenin değil, ama nesnel anlağın da biçimleri oldukları imlenir. — *Düşünce* onda kapsanan belirlenimi öncelikle bilince yükleyen bir anlatımdır. Ama, *Anlak, Us nesnel dünyadadır*, ve Tinin ve Doğanın *evrensel yasaları* vardır ki, yaşamları ve başkalaşmaları kendilerini onlara uydururlar dendiği ölçüde, düşünce-belirlenimlerinin o denli de nesnel değerleri ve varoluşları olduğu kabul edilmiş olur.

Eleştirel Felsefe hiç kuşkusuz daha şimdiden *Metafizigi Mantığa* çevirmişti, ama, daha önce anımsatıldığı gibi, o da sonraki idealizm gibi nesnenin önünde ürkererek mantıksal belirlenimlere özsel olarak öznel bir imlem verdi; ama bu yolla bu felsefeler aynı zamanda kendisinden kaçtıkları nesne ile yüklü kaldılar, ve onlar için bir kendinde-Şey, sonsuz bir engel geride bir öte-yan olarak kaldı. Ama bilincin karşıtlığından kurtuluş — ki bilim bunu varsayabilmelidir — düşünce-belirlenimlerini bu ürkütücü, tamamlanmamış duruş noktasının üstüne yükseltir ve onların böyle bir kısıtlama ve gönderme olmaksızın, kendilerinde ve kendileri için oldukları gibi, mantıksalın ya da arı-ussalın kendisi olarak irdelenmelerini ister.

Kant bunun dışında mantığa, eş deyişle sıradan anlamda mantık denilen bir belirlenimler ve önermeler topluğuna başka bilimlerden çok erken bir dönemde tamamlanmış olma talihini yükler; Aristoteles'ten bu yana geriye doğru hiçbir adım atmamış, ama ileriye doğru da hiçbir adım atmamıştır —, ikincisi, çünkü tüm görünüşe karşın bitmiş ve

tamamlanmış görünmektedir. — Eğer Mantık Aristoteles'ten bu yana hiçbir değişime uğramamışsa — ve gerçekte modern mantık ders kitapları irdelendiğinde değişimler çoğu kez atlamalardan oluşur —, o zaman çıkarılacak vargı hiç kuşkusuz özellikle bütünsel bir yeniden-toparlama gereksiniminde olduğudur; çünkü tinin iki bin yıl süren çabaları onun için düşüncesi üzerine ve kendi içindeki arı özelliği üzerine daha yüksek bir bilinç üretmiş olmalıdır. Kılıusal ve dinsel dünyaların tininin, ve olgusal ve ideal her türünde bilimin tininin yükseldiği şekillerin Mantığın şekli ile, tinin bu kendi arı özü üzerine bilincinin şekli ile karşılaştırması öylesine büyük bir ayrımı ortaya serer ki, bu ikinci bilincin birincilerde erişilen yüksekliklere baştan sona uygunsuz olduğu ve ona yaraşmadığı en yüzeysel irdelemenin bile gözünden kaçamaz.

Gerçekte Mantığın bir yeniden-şekillendirilmesi gereksinimi çoktandır duyuluyordu. Ders kitaplarında görülen biçimi ve içeriği ile Mantık denebilir ki küçümsenmeye başlamıştır. Henüz kullanılması sümektedir, ama bunun nedeni o sıradan içeriğin ve o boş biçimlerle uğraşın bir değerinin ve yararının olduğu kanısına olmaktan çok, bir mantıktan bütünüyle yoksun kalınmayacağı gibi bir duyguya ve önemli olduğuna ilişkin bir geleneğin ve alışkanlığın henüz sürmekte olmasına bağlıdır.

Ona ruhbilimsel, eğitbilimsel ve giderek fizyolojik gereç yoluyla uzun bir süredir yapılan genişletmeler daha sonra neredeyse evrensel olarak bozulmalar olarak görülmüştür. Bu ruhbilimsel, eğitbilimsel, fizyolojik gözlemlerin, yasaların ve kuralların büyük bir bölümü, ister mantıkta isterse başka herhangi bir yerde ortaya çıksınlar, kendilerinde ve kendileri için oldukça sığ ve basmakalıp görünürler. Bundan başka, örneğin kişinin kitaplarda okuduklarını ya da sözel olarak duyduklarını iyice düşünmesi ve sınaması, ya da eğer iyi göremiyorsa, gözlük takarak gözlerine yardımcı olması gerektiği gibi kurallar, sözde uygulamalı mantık ders kitaplarında ciddi olarak paragraflar biçiminde düzenlenen ve gerçekliğe erişmek için yardımcı olarak ortaya sürülen böyle kurallar herkese gereksiz geliyor olmalıdır, ama ancak mantığın çok kısa ve ölü içeriğini başka türlü herhangi bir yolda genişletmede sıkıntı çeken yazarın ya da öğretmenin dışında.¹

Böyle içerik söz konusu olduğunda, bunun bu kadar kafasız olmasının nedeni daha önce yukarıda belirtilmiştir. Belirlenimleri katıkları içinde kıpırdamaksızın geçerli sayılır ve birbirleri ile yalnızca dışsal bir bağıntı içerisine getirilirler. Yargılarda ve tasımlarda işlemler başlıca belirlenimlerin nicel yanlarına indirgenir ve onlar üzerine temellendirilir; herşey dışsal bir ayırım üzerine, salt bir karşılaştırma üzerine dayanır, bütünüyle analitik bir yordama ve kavramsız bir hesaplama çevrilir. Sözde kural ve yasaların, özellikle tasımların türetilmesi eşitsiz uzunluktaki çubukların onları büyüklüklerine göre yeniden sıralamak ve kümelandirmek için parmaklanmasından çok daha iyi değildir — tıpkı çocukların renkli bir yapbozun birbirlerine uyan parçalarını biraraya getirme oyunlarında

olduğu gibi. — Buna göre bu düşünme hiç de haksız olmayarak sayma ile ve sayma ise yine bu düşünme ile eşitlenmiştir. Aritmetikte sayılar kavramsız birşey olarak kabul edilirler ki, eşitlik ya da eşitsizliklerinin, e.d. bütünüyle dışsal olan ilişkilerinin dışında hiçbir anlamları yoktur ve ne kendilerinde ne de bağıntılarında birer düşüncedirler. Dörtte üç üçte iki ile çarpıldığında sonucun yarım ettiği düzeneysel yolda hesaplandığı zaman, bu işlem kabaca mantıksal bir betide şu ya da bu tasım türünün kabul edilebilir olup olmadığını hesaplamak denli çok ya da az düşünce kapsar.

Mantığın bu ölü kemiklerinin tin tarafından iç değer ve içerik kazanmak üzere dirileştirilebilmesi için, *Yöntemi* onu arı bilim olmaya yetenekli kılabilecek biricik yöntem olmalıdır. İçinde bulunduğu durumda onda bilimsel yöntemin bir önsezisini tanımak bile güçtür. Kabaca bir görgül bilimin biçimini taşır. Görgül bilimler, olmaları gerektiği gibi olabilmek için, kendilerine özgü o yöntemi, gereçlerini olanaklı olduğu ölçüde tanımlama ve sınıflandırma yöntemini bulmuşlardır. Arı matematiğin de kendi yöntemi vardır ki, bu onun soyut nesnelere için ve bunları irdelemede kullandığı biricik belirlenim olan nicel belirlenim için uygundur. Bu yöntem üzerine ve genel olarak matematikte yer alabilen bilimselliğin altgüdümlü doğası üzerine söylenebilecek özsel noktaları *Tinin Görüngübilimi*'ne Önsözde belirttim;¹ ama bu Mantığın kendisinin içerisinde de daha yakından irdelenecektir. *Spinoza, Wolff* ve başkaları onu felsefeye de uygulama, kavramsız niceliğin dışsal ilerleyişini Kavramın ilerleyişi yapma ayartmasına kapılmışlardır, ki kendinde ve kendi için bir çelişkidir. Bugüne dek felsefe henüz Yöntemini bulmuş değildir; matematiğin dizgesel yapısını kiskançlıkla gözlemiş ve — belirtildiği gibi — onu ödünç almış ya da yalnızca verili gerecin, görgül önermelerin ve düşüncelerin bir karışımı olan bilimlerin yöntemlerine başvurmuş, ya da giderek tüm yöntemin yadsınması gibi kaba bir yolu denemiştir. Ama felsefi bilimin gerçek Yöntemi olabilecek biricik şeyin açıklaması Mantığın kendisinin incelemesine düşer; çünkü Yöntem Mantığın içeriğinin iç öz-deviminin biçimi üzerine bilinçtir. *Tinin Görüngübilimi*'nde bu Yöntemin bir örneğini daha somut bir nesne üzerinde, *bilinç* üzerinde ortaya koymuştum.² Burada bilinç şekilleri vardır ki, bunlardan her biri kendi olgusallaşmasında aynı zamanda kendini çözer, olumsuzlanmasını sonucu olarak alır, ve böylelikle daha yüksek bir şekle geçer. *Bilimsel ilerlemeyi başarabilmek için* — ve bunun bütünüyle *yalın* içgörüsü için çabalamak özselidir — gereken tek şey şu mantıksal ilkenin bilgisidir: Olumsuz olan o denli de olumludur ya da kendi ile çelişen kendini hiçliğe, soyut yokluğa değil, ama özsel olarak yalnızca *tikel* içeriğinin olumsuzlanmasına çözer, ya da böyle bir olumsuzlama tüm olumsuzlama değil, ama kendini çözen *belirli olgunun olumsuzlaması*, böylelikle belirli olumsuzlamadır, öyleyse sonuç ondan sonuçladığını özsel olarak kapsar — ki aslında bir genelemedir, çünkü

yoysa dolaysız birşey olurdu, bir sonuç değil. Sonucun, olumsuzlamanın, *belirli* olumsuzlama olduğu için, bir *içeriği* vardır. Olumsuzlama yeni bir Kavram, ama öncekinden daha yüksek, daha varıl bir Kavramdır; çünkü onun olumsuzlanması ya da karşıtı yoluyla daha varıl olmuştur, öyleyse onu, ama ondan da çoğunu kapsar, kendisinin ve karşıtının birliğidir. Kavramlar dizgesinin kendini genel olarak bu yolda oluşturması, ve durdurulmayan, arı olan, dışarıdan içeriye hiçbirşey almayan sürecinde kendini tamamlaması gerekir.

Bu Mantık Dizgesinde izlediğim — ya da daha doğrusu bu Dizgenin kendisinde izlediği — Yöntemin daha öte eksiksizleştirmeye, ayrıntıda daha öte geliştirilmeye açık olmadığını ileri süremem; ama aynı zamanda biliyorum ki, bu biricik gerçek Yöntemdir. Bu daha şimdiden nenesinden ve içeriğinden ayrı birşey olmadığı için kendiliğinden açıktır; — çünkü onu ileriye devindiren şey içeriğin içselliği, *kendisinde taşıdığı Diyalektiktir*. Açıktır ki bu Yöntemin gidişini izlemeyen ve onun yalın dizemine uygun olmayan hiçbir açıklama bilimsel sayılamaz, çünkü bu olgunun kendisinin gidişidir.

Bu yönetime uygun olarak anımsatabilirim ki, bu çalışmada kitapların, kesimlerin ve bölümlerin düzenlenişleri ve başlıkları ve ayrıca onlara bağlı açıklamalar bir ön gözlem amacıyla verilmişlerdir ve aslında yalnızca *tarihsel* değer taşırlar. Bilimin içeriğine ve kütlesine ait değildirler; tersine, daha şimdiden açıklamanın bütünü üzerinde geçmiş olan ve buna göre kiplarının sırasını bunlar olgunun kendisi tarafından ortaya çıkarılmadan önce bilen ve belirten dışsal derin-düşüncenin düzenlemeleridirler.

Başka bilimlerde de böyle ön belirlemeler ve bölümlemeler benzer olarak kendilerinde böyle dışsal bildirimlerden başka birşey değildirler; ama bilimin içerisinde bile bunlar bu karakterin üstüne yükseltilmezler. Giderek Mantıkta da örneğin belki de “Mantığın iki anabölümü vardır, Öğeler Öğretisi, ve Yöntembilim” denebilir; sonra Öğeler Öğretisi altında doğrudan doğruya diyelim ki şu *Başlık* gelebilir: Düşünme Yasaları; arkasından, *Birinci Bölüm: Kavramlar Üzerine; Birinci Kesim: Kavramların Açıklığı Üzerine* vb. Bu herhangi bir çıkarsama ya da aklama olmaksızın getirilen belirlenimler ve bölümlemeler bilimsel çerçeveyi ve böyle bilimlerin bütün bağlantısını oluştururlar. Böyle bir mantık kavramların ve gerçekliklerin ilkelerden *akarsanması* gerektiği üzerine konuşmayı bir ödev sayar; ama Yöntem dediği şey durumunda, onun bir çıkarsaması düşüneneği en son şeydir. Düzenleme belki de türdeşleri birarada kümelenmekten, daha yalın olanı karmaşık olanın önüne almaktan ve başka dışsal noktalardan oluşur. Ama bir iç ve zorunlu bağlam söz konusu olduğunda, bölüm başlıklarının bir listesini vermek yeterli görülür ve geçişler yalnızca şöyle yapılır: *Şimdi İkinci Bölüm başlıyor, ya da: Şimdi Yargılara geliyoruz, vb.*

Bu dizgede bulunan başlık ve bölümlerin de bir içindekiler tablo-

sundan başka bir imlemlerinin olması gerekmez. Ama bunun dışında bağlamın *zorunluğu* ve ayrımların *içkin ortaya çıkışı* kendilerini olgunun kendisinin ele alınışında göstermelidirler, çünkü Kavramın kendisinin açınmakta olan belirleniminin içerisine düşerler.

Kavramın kendisinin ilerlemesini sağlayan şey yukarıda sözü edildiği gibi kendi içinde taşıdığı *olumsuzdur*; bu gerçek Diyalektiği oluşturur. Mantığın yalıtılmış bir bölümü olarak görülen ve ereği ve duruş noktası açısından bütünüyle yanlış tanındığı söylenebilecek *Diyalektik* bu yolla bütünüyle başka bir konum kazanır. — Giderek *Platonik* Diyalektik bile *Parmenides*'in kendisinde ve daha da doğrudan olmak üzere başka yerlerde bir yandan yalnızca sınırlı önerümleri kendi kendileri yoluyla çözmeye ve çürütme amacını taşır, ama öte yandan bütününde sonuç olarak Yokluğu alır. Diyalektik genellikle olgunun kendisine ait olmayan dışsal ve olumsuz bir edim olarak görülür, ve sağlam ve gerçek olanı sarsmak ve devirmek için öznel bir takıntı olarak zeminini salt kibirde bulduğu ya da en azından eytişimsel olarak irdelenen nesnenin hiçliğinden başka hiçbirşeye götürmediği düşünülür.

Kant Diyalektiği daha yükseğe çıkardı — ve bu onun en değerli yanlarından biridir —, çünkü onu sıradan tasarıma göre taşıdığı özenç görünüşünden kurtarıp *Usun zorunlu bir etkinliği* olarak gösterdi. Diyalektik yalnızca bir göz boyama ve yanılısamarlar üretme sanatı sayıldığı için, doğrudan doğruya hileli bir oyunu oynadığı ve bütün gücünün yalnızca aldatmacayı gizlemesi üzerine dayandığı, sonuçlarının yalnızca düzmece sonuçlar ve öznel birer görünüş olduğu varsayımına gidildi. Kant'ın arı usun antinomileri üzerine eytişimsel açıklamaları, bu çalışmanın gidişinde yapacağımız gibi daha ayrıntılı olarak irdelendiklerinde, hiç kuşkusuz büyük bir övgüyü hak etmezler; ama temelde yatan ve geçerli kılınan genel düşünce *yanılısamanın nesnellığı* ve düşünce-belirlenimlerinin *doğasına* ait olan *çelişkinin zorunluğudur*; bu ilk olarak hiç kuşkusuz bu belirlenimlerin Us tarafından *kendilerinde-Şeylere* uygulanış yolunda böyledir; ama doğaları tam olarak Usun kendisinde ne oldukları ve kendinde olan açısından ne olduklarıdır. Bu sonuç, *olumlu yanında kavrandığında*, bu düşünce-belirlenimlerinin iç *olumsuzluğundan*, onların öz-devimli ruhundan, genel olarak tüm doğal ve tinsel dirimselliğin ilkesinden başka birşey değildir. Ama yalnızca eytişimselin soyut-olumsuz yanında durup kalınırsa, o zaman sonuç yalnızca Usun Sonsuzu bilmeye yeteneksiz olduğu biçimindeki o tanıdık sonuçtur; — tuhaf bir sonuç, çünkü sonsuz olan ussal olan olduğu için, Usun ussal olanı bilmeye yetenekli olmadığı anlamına gelir.

Burada alındığı gibi bu eytişimselde, ve böylelikle karşıtları birlikleri içinde ya da olumluyu olumsuzda kavramada yatan şey *kuşgul olandan* başkası değildir. Eytışimselin bu yanı en önemli, ama henüz yeterince alıştırmaya yapmamış, özgür olmayan düşünme gücü için en güç yanıdır. Eğer bu düşünme yolu henüz kendini duyusal-somut tasarımlardan ve

sıradan uslamalardan çekip çıkarmakla uğraşıyorsa, ilkin soyut düşünmede alıştırmaya yapmalı, Kavramlara *belirlilikleri* içinde sarılma ve onlardan yola çıkarak bilmeyi öğrenmelidir. Mantığın bu amaca yönelik bir açıklamasının yönteminde yukarıda sözü edilen bölümlere ve daha ayrıntılı içerik açısından ise tekil Kavramlar için verilen belirlenimlere sarılması, ve bunu eytişimsel olana girmeksizin yapması gerekecektir. Dışsal şekil açısından böyle bir açıklama bu bilimin sıradan sunumuna benzeyecek, ama bunun dışında içerik açısından ondan ayrılacak ve her zaman soyut ama kurgul olmayan düşünmede alıştırmaya yapma amacına hizmet edecektir— bir amaç ki ruhbilimsel ve insanbilimsel eklemeler yoluyla popülerleştirilmiş mantık tarafından hiçbir zaman gerçekleştirilemez. Anlığa yöntemli olarak düzenlenmiş bir bütünün imgesini verecek, ama gene de yapının ruhu, eytişimselde yaşayan yöntem kendini orada göstermeyecektir.

Son olarak *bireyin Mantık için eğitimi ve onunla ilişkisi* açısından belirtirbilirim ki, bu bilim tıpkı dilbilgisi gibi iki değişik bakış açısında ya da değerde görünür. Onunla ve genel olarak bilimlerle ilk kez tanışan biri için birşey, ve ona bilimlerden geri dönen biri için başka birşeydir. Dilbilgisi öğrenmeye başlayan biri onun biçim ve yasalarında kuru soyutlamalar, olumsal kurallar, genel olarak yalıtılmış bir belirlenimler kütesi bulur ki, yalnızca dolaysız anlamlarında yatan şeyin değer ve imlemini gösterirler; bilgi onlarda ilkin onlardan başka hiçbirşey bilmez. Buna karşı, bir dile yetenekli olan ve aynı zamanda başka dilleri onunla karşılaştıracak bir düzeyde tanıyan biri, ancak böyle biri bir ulusun dilinin gramerinde onun tininin ve kültürünün bir duygusunu edinebilir; aynı kurallar ve biçimler bundan böyle dolu ve dirimli bir değer taşırlar. Dilbilgisi yoluyla genel olarak Tinin anlatımını, Mantığı tanıyabilir. Yine böyle, bilime yaklaşan biri Mantıkta ilkin yalıtılmış bir soyutlamalar dizgesi bulur ki, kendi içinde sınırlı olmakla, başka bilgileri ve bilimleri kucaklamaz. Tersine, evren-tasarımının varsıllığı ile, başka bilimlerin olgusal görünen içeriği ile karşı karşıya koyulduğunda, ve bu varsıllığın *özünü*, Tinin ve evrenin *iç doğasını*, *gerçekliği* açığa serme konusunda saltık bilimin verdiği söz ile karşılaştırıldığında, o zaman bu bilim soyut şekli içinde, arı belirlenimlerinin renksiz, soğuk yalınlığı içinde sanki verdiği sözden başka herşeyi yerine getirecekmış ve o varsıllık ile karşıtlık içinde tözsellikten yoksunmuş gibi görünür. Mantık ile ilk tanışıklıkta imlemi ilkin yalnızca kendisine sınırlanır; içeriği yalnızca düşünce-belirlenimleri üzerinde yalıtılmış bir uğraş olarak görünür ki, bunların *yansıra* başka bilimsel uğraşların kendilerine özgü gereç ve tözsellikleri vardır ve mantıksalın belki de bunlar üzerinde biçimsel bir etkisi olabilse de, bu etki daha çok onun kendisinden kaynaklanır ve bilimsel şekil ve bunun incelemesi açısından gerektiğinde hiç kuşkusuz bir yana atılabilir. Öteki bilimler doğru yöntemi, bir tanımlar, belitler, teoremler ve bunların tanıtılarının vb. dizisi olarak bütününde bir yana

atmışlardır; doğal mantık denilen şey kendini kendi başına onlarda geçerli kılmıştır ve düşünmenin kendisi üzerine yönelik herhangi bir bilgi olmaksızın işini yürütür. Ama bu bilimlerin geç ve içeriği kendini mantıksal öğeden bütünüyle bağımsız tutar ve ayrıca duyu, duygu, tasarım ve her tür kılışsal çıkara daha çok seslenir.

Böylece hiç kuşkusuz Mantık ilkin çok iyi anlaşılabilir ve görülen ama erimi, derinliği ve daha öte imlemi başlangıçta kaçırılan birşey olarak öğrenilmelidir. Ancak başka bilimlerin daha derin bir bilgisi üzerine mantıksal öge öznel tin için salt soyut bir evrensel olmanın üzerine yükselir ve kendini tikelin varsıllığını kendi içinde kapsayan evrensel olarak göstermeye başlar — tıpkı aynı özdeyişin onu bütünüyle doğru olarak anlayan bir gencin dilinde onda kapsanan iç değeri bütün gücüyle anlayabilen yaşam deneyimli bir insanın anlığında taşıdığı imlemi ve erimi taşıyamaması gibi. Böylece mantıksalın değeri ilkin kendisi bilimlerin deneyiminin sonuçlarında gösterildiği zaman anlaşılır; orada kendini anlığa evrensel gerçeklik olarak sunar — başka gerçeklerin ve olgusalıkların *yanı sıra tikel* bir bilgi olarak değil, ama tüm bu geri kalan içeriğin özü olarak.

Şimdi mantıksal öge hiç kuşkusuz incelemenin başında anlak için bu bilinçli güç içinde bulunmasa da, gene de o inceleme yoluyla onu tüm gerçekliğe götüren gücü kendi içerisine kazanır. Mantık Dizgesi bir gölgeler ülkesi, tüm duyuşsal somutlaşmadan özgürleşmiş yalın özelliklerin evrenidir. Bu bilimi incelemek, bu gölgeler ülkesinde yaşamak ve çalışmak bilincin saltık kültürü ve disiplindir. Bilinç Mantıkta duyuşsal sezgilerden ve amaçlardan, duygulardan, salt sanısal tasarım-evreninden uzak bir uğraş içindedir. Olumsuz yanından görüldüğünde, bu uğraş sıradan uslamalarda ilerleyen düşünmenin ve şu ya da bu karşıt nedenleri yeğleyen ya da geçerli sayan özencin olumsuzluğundan uzak durmaktan oluşur.

Ama düşünce böylelikle herşeyden önce özerklik ve bağımsızlık kazanır. Soyutlamalarda ve duyuşsal dayanak olmaksızın Kavramlar yoluyla ilerlemede kendini kendi yerinde duyumsar ve kendini öyle bir bilinçsiz güce geliştirir ki, bununla tüm başka bilgiler ve bilimler karmaşasını ussal biçim içinde özümser, onları özsel yanlarında yakalar ve kavrar, onlarda dışsal olanı sıyırıp bu yolda onlardan mantıksal olanı çekip çıkarır, ya da yine aynı şey, mantıksalın önceden inceleme yoluyla kazanılan soyut temelini tüm gerçekliğin tözsel değeri ile doldurur ve ona bundan böyle başka tikelerin yanında bir tikel olarak durmayan, tersine tüm bunların üzerine yayılan ve onların özü, Saltık -Gerçek olan bir evrenselin değerini verir.

MANTIĞIN GENEL BÖLÜMLENİŞİ

Bu bilimin *Kavramı* üzerine ve aklanmasının nereye düştüğü üzerine söylenenlerde burada genel *Bölümlemenin* yalnızca *geçici* olabileceği, bir bakıma yalnızca yazarın bilim ile daha şimdiden tanışık olması ve buna göre burada Kavramın kendi gelişiminde belirleyecek olduğu ana ayrımları *tarihsel olarak* önceden bildirebilecek bir konumda olması ölçüsünde verilebileceği sonucu çıkar.

Gene de *bölümleme* için neyin gerekli olduğunu önceden genel olarak anlaşılır kılabilen bir girişimde bulunulabilir, üstelik bununla tam anlaşılmasını ve aklanmasını ilkin bilimin içerisinde kazanacak olan yöntemin bir uygulamasına başvurmak zorunlu olsa da. — Öyleyse burada herşeyden önce *bölümlemenin Kavram* ile bağıntılı ya da daha doğrusu onun kendisinde yatıyor olması gerektiğini varsaydığımızı anımsatmalıyız. Kavram belirsiz değil, tersine kendinde *belirlidir*; bölümleme ise onun bu *belirliliğini açılmış olarak* anlatır; Kavramın *Yargısıdır*, dışsal olarak alınan herhangi bir nesne *üzerine* bir yargı değil, ama Kavramın kendi içinde yargılanması, e.d. *belirlemesidir*. Tıpkı üçgenlerin sınıflandırılmasını sağlayan dik-açılılık, dar-açılılık vb., eş-kenarlık vb. gibi belirlenimlerin üçgenin kendisinin belirliliğinde, e.d. genellikle üçgenin kavramı denilen şeyde yatmaması gibi, yine genelde hayvanın, ya da memelilerin, kuşların vb. kavramı olarak geçerli olan şeyde de onların memelilere, kuşlara vb. ve bu sınıfların daha öte cinslere bölünmesini saptayan belirlenimler bulunmaz. Böyle belirlenimler başka bir yerden, görgül sezgiden alınır, ve o sözde kavrama dışarıdan eklenirler. Bölümlemenin felsefede ele alınışında Kavramın kendisi kendini onların kökenini kapsıyor olarak göstermelidir.

Ama *Girişte* Mantık Kavramının kendisi onun dışında yatan bir bilimin sonucu olarak bildirilmiş, böylelikle burada aynı yolda bir *varsayım* olarak alınmıştır. Mantık buna göre kendini arı düşüncenin bilimi olarak belirler ki, ilkesi olarak *arı bilmeyi*, soyut değil ama tersine somut olarak dirimli birliği alır — bir birlik ki, onda bilinçte *kendi için var olan* öznel birşey ve böyle *var olan* ikinci bir şey, bir nesne arasındaki karşıtlık üstesinden gelinmiş olarak, ve Varlık kendinde arı Kavram olarak ve arı Kavram gerçek Varlık olarak bilinir. Böylece bu iki yan mantıksal olanda kapsanan iki *kıpıdır*. Ama bunlar şimdi *aynılamamacasına* var olan kıpılar olarak bilinirler, bilinçte olduğu gibi her biri *aynca kendi başına da var olan* kıpılar olarak değil; ama aynı zamanda *ayn* olarak (gene de kendi için var olan olarak değil) bilinmeleri yoluyla birlikleri soyut, ölü, devimsiz değil, tersine somuttur.

Bu birlik aynı zamanda *öge* olarak mantıksal ilkeyi oluşturur, öyle ki onda doğrudan bulunan o ayrımın açılımını yalnızca bu ögenin *içerisinde* ilerler. Çünkü bölümleme, belirtildiği gibi, Kavramın yargısı, daha şim-

diden ona içkin belirlenimin ve dolayısıyla ayırımının koyulması olduğu için, bu koyma ediminin yeniden o somut birliğin belirlenimlerine bir çözümlenmesi olarak anlaşılması gerekir — sanki bunlar kendileri için geçerliymişler gibi —, çünkü bu burada önceki duruş noktasına, bilincin karşıtlığına boş bir gerileme olacaktır; ama bu karşıtlık yitmiştir; o birlik öge olarak kalır, ve bölümlemenin o ayrımları ve genel olarak açının bundan böyle onun dışına çıkmaz. Böylelikle daha önce (*gerçekliğe doğru yolda*) kendileri için var olan belirlenimler, örneğin öznel ve nesnel ya da giderek düşünce ve varlık ya da kavram ve olgusalılık, hangi bakımdan belirlenmiş olurlarsa olsunlar, *şimdi gerçeklikleri içinde*, e.d. birlikleri içinde, *Biçimlere* indirgenmişlerdir. Buna göre, ayrımları içinde *kendilerinde* bütün Kavram olarak kalırlar, ve Kavramın kendisi bölümlemede yalnızca kendi belirlenimleri altında koyulur.

Böylece bir kez *var olan* Kavram olarak, bir ikinci kez *Kavram* olarak irdelenecek olan şey bütün Kavramdır; ilk durumda salt *kendinde* Kavramdır — olgusalığın ya da varlığın Kavramı; ikinci durumda ise Kavram olarak Kavram, *kendi için var olan* Kavramdır (somut biçimleri adlandıırırsak, düşünen insanda olduğu gibi, ama ayrıca, ve hiç kuşkusuz bilinçli olmaksızın, *bilinçli* Kavram olması ise söz konusu bile olmaksızın, duyumsayan hayvanda ve genel olarak örgensel bireysellikte; ama yalnızca örgensel olmayan Doğada *kendinde* Kavramdır). — Mantık buna göre ilk olarak *Varlık olarak Kavramın* ve *Kavram olarak Kavramın* Mantığına — ya da eğer daha yaygın, ama gene de çok belirsiz ve bu nedenle birçok anlama gelebilen bir anlatımı kullanabilirsek — *nesnel* ve *öznel* Mantığa bölünecektir.

Ama Kavramın kendi içindeki birliğinin temelde yatan ögesine ve dolayısıyla belirlenimlerinin ayrılmazlığına göre, bu sonuncular *ayırıldı-dıkları* ve Kavramın *aynını* içinde koyuldukları ölçüde bir de en azından birbirleri ile *bağıntı* içinde duruyor olmalıdırlar. Bundan bir *dolaylılık* alanı, *yansıma belirlenimlerinin* bir dizgesi olarak, Kavramın *kendi-içinde-Varlığına* geçmekte olan Varlığın bir dizgesi olarak Kavram doğar ki, bu yolda Kavram henüz *Kavram* olarak kendi için koyulmuş değil, ama aynı zamanda ona dışsal birşey olarak dolaysız Varlık ile yüküdür. Bu *Öz Öğretisi*dir ki Varlık Öğretisi ve Kavram Öğretisi arasında orta noktada durur. Bu Mantık çalışmasının genel bölümlemesinde bu öğreti *nesnel* Mantık altına alınmıştır, çünkü Özün daha şimdiden İç olmasına karşın, *Özne* karakteri kesinlikle Kavram için ayrılmıştır.

Kant¹ yakınlarda genellelikle mantık denilen şeyin karşısına bir yenisi daha, yani bir *aşkınsal mantığı* çıkarmıştır. Burada *nesnel mantık* denilen şey bölümsel olarak onda *aşkınsal mantık* olan şeye karşılık düşecektir. Onu genel mantık dediği şeyden ayırır, çünkü (α) *nesnel* ile *a priori* bağıntılı olan kavramları irdeler ve böylelikle nesnel bilginin tüm *içeriğini* soyutlamaz, ya da bir *nesneyi* arı olarak düşünmenin kurallarını kapsar ve (β) aynı zamanda bilgimizin kökenini nesnelere yüklenemeyeceği

ölçüde ele alır. — Kant'ın felsefi ilgisinin özellikle yönelik olduğu yan bu ikincisidir. Başlıca düşünçesi *kategorileri öznal Ben* olarak özbilinç için doğrulamaktır. Bu belirlenim nedeniyle bakış açısı bilincin ve karşıtlığının içerisinde takılır ve duygunun ve sezginin görgül ögesi dışında geriye birşey daha, düşünen özbilinç tarafından koyulmayan ve belirlenmeyen bir *kendinde-Şey*, düşünmeye yabancı ve dışsal birşey kalır, üstelik *kendinde-Şey* gibi bir soyutlamanın kendisinin düşünmenin, ama yalnızca soyutlamacı düşünmenin bir ürünü olduğu kolayca görülse de. — Eğer başka Kantçılar *nesnenin Ben* yoluyla belirlenmesini Benin nesnelleştirmesinin bilincin kökensel ve zorunlu bir edimi olarak görülmesi gerektiği yolunda anlamışlarsa — öyle ki bu kökensel edimde henüz Benin kendisinin tasarımı yoktur, çünkü bu yalnızca o bilincin bir bilinci ya da giderek o bilincin bir nesnelleştirilmesi olacaktır —, o zaman bilincin karşıtlığından kurtulmuş olan bu nesnelleştirme edimi daha yakından yalnızca genelde *düşünme* olarak alınabilecek olan şeydir.² Ama bu edime bundan böyle bilinç denmemesi gerekir; bilinç kendi içinde Benin ve o kökensel edimde bulunmayan nesnesinin karşıtlığını kapsar. “Bilinç” adlandırması ona giderek *düşünme* anlatımının verdiğiinden de çok öznellik görünüşü verir; ama düşünme burada genel olarak saltık anlamda *sonsuz* düşünme olarak, bilincin sonluluğu ile yüklü olmayan düşünme olarak, kısaca *genelde düşünme* olarak alınacaktır.

Şimdi Kant felsefesinin ilgisi düşünme-belirlenimlerinin sözde *aş-kansal* yanına yönelik olduğu için, bu belirlenimlerin kendilerinin ele alınması boş bir sonuç vermiştir; Ben ile o soyut ve tümüne ortak ilişki olmaksızın, kendilerinde ne oldukları, birbirlerine karşı belirliliklerinin ve birbirleri ile ilişkilerinin ne olduğu bir irdeleme konusu yapılmamıştır; buna göre, bu felsefe tarafından doğalarının bilgisine en küçük bir katkıda bile bulunulmamıştır. Bu noktayla bağımlı biricik ilginç yan kendini İdeaların Eleştirisinde gösterir. Ama felsefenin edimsel olarak ilerleyebilmesi için düşünmenin ilgisinin biçimsel yanın, Benin, bilinç olarak bilincin, e.d. bir öznal bilmenin bir nesne ile soyut bağıntısının irdelemesi üzerine çekilmesi ve bu yolda *sonsuz Biçimin*, e.d. Kavramın bilgisinin getirilmesi zorunluydu. Gene de bu bilgiye erişebilmek için, içinde o biçimin Ben olarak, bilinç olarak bulunduğu o sonlu belirlilik bir yana atılmalıydı. Biçim, böyle tam olarak arılığı içinde düşünüldüğünde, kendini *belirleme*, e.d. kendine İçerik verme, ve dahası bunu zorunluğu içinde, bir düşünce-belirlenimleri dizgesi olarak verme yeteneğini kapsayacaktır.

O zaman Nesnel Mantık dahaçok evren üzerine yalnızca *düşünceler* yoluyla kurulması gereken bilimsel yapı olarak önceki *Metafizik*in yerini alır. — Eğer bu bilimin gelişiminin son şeklini dikkate alırsak, o zaman Nesnel Mantık ilkin dolaysızca *Ontolojinin* yerini alır — o *Metafizik*in genel olarak *Ensin* doğasını araştırması gereken bir bölümü; *Ens Varlığı* olduğu gibi *Özü* de kendi içinde kapsar ki, Alman dili bu ayırım için se-

vindirici bir yolda değişik anlatımlar ayırmıştır. — Bundan sonra, Nesnel Mantık ayrıca geri kalan Metafiziği de kendi içinde kapsar, ama ancak arı düşünce-biçimleri ile birlikte Ruh, Evren, Tanrı gibi ilkin tasarımdan alınan tikel dayanakları kavramaya çalıştığı ve *düşünmenin belirlenimlerinin* irdeleme yolunda *özel olanı* oluşturmaları ölçüsünde. Ama Mantık bu Biçimleri o dayanaklardan, *tasarımın* öznelereinden özgür olarak alır ve doğalarını ve değerlerini kendilerinde ve kendileri için irdeler. Eski Metafizik bunu gözardı ediyordu ve bu Biçimleri *eleştiri olmaksızın*, Kant'ın anlatımına göre kendinde-Şeyin, *y* a da daha doğru olarak Ussal Olanın belirlenimleri olmaya yetenekli olup olmadıkları ve nasıl öyle oldukları konusunda ön bir araştırma olmaksızın kullanmış olma gibi haklı bir suçlamaya hedef oldu. — Nesnel Mantık buna göre onların gerçek eleştirisidir — bir eleştiri ki, onları *a posteriori* olana karşı soyut *a priorilik* biçimine göre değil, ama kendilerini tikel içeriklerinde irdeler.

Öznel Mantık Kavramın Mantığıdır, — öyle bir Özün Mantığıdır ki, bir Varlık ile *y* a da onun Görünüşü ile bağıntısını ortadan kaldırmıştır ve belirlenimi içinde bundan böyle dışsal olmayan, ama özgür, kendine-bağımlı, kendini kendi içinde belirleyen öznelin *y* a da daha doğrusu *Öznenin* kendisidir. — *Öznel* anlatımı olumsal ve özençli olana bağlı, genel olarak *bilinç* biçimine ait belirlenimlere bağlı yanlış anlamaları kendisi ile birlikte taşıdığı için, daha sonra öznel ve nesnel belirlenimleri arasında Mantığın kendi içerisinde daha tam olarak geliştirilecek olan ayrıma burada herhangi bir özel ağırlık verilmeyecektir.

Mantık öyleyse genel olarak *nesnel* Mantığa ve *öznel* Mantığa ayrılır; ama daha belirli olarak üç bölüm kapsar.

- I. *Varlık Mantığı*,
- II. *Öz Mantığı* ve
- III. *Kavram Mantığı*.